

LIMBURGSE VOGELS

Een uitgave van de Werkgroep Limburgse Vogels,
de Vogelwacht Limburg
en het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

Jaargang 1 (1990), nummer 1

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Werkgroep Limburgse Vogels, de Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt viermaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie

De Werkgroep Limburgse Vogels wordt gevormd door de zelfstandige redactie van 'Limburgse Vogels' bestaande uit:

Ernest van Asseldonk
Jan Boeren
Rob van der Laak
Karel Lemmens
Boena van Noorden
Frans Schepers
Ran Schols
Henk Swinkels

Fotoredactie

Ran Schols

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen

Layout, zetwerk & drukwerkbegeleiding

Desktop Publishing ComPres Maastricht 043-473194

Contactadres & abonnementen

Karel Lemmens, Wilhelminastraat 71, 6301 GH Valkenburg a/d Geul

Abonmenten

f 17,50 per jaar, overmaken op gironummer 1703655, ten name van Vogelwacht Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'.
Leden van de Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg krijgen f 2,50 korting.

Adressen:

Vogelwacht Limburg, p/a Hugo de Grootstraat 9, 6181 BG Elsloo.

Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p/a Bosquetplein 6-7, 6211 KJ Maastricht.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke schriftelijk doorgeven aan het contactadres.

Opzeggingen dienen voor 1 januari van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

Tekening omslag

Zwartkop (Elwin van der Kolk)

HET PAAPJE *SAXICOLA RUBETRA* ALS TREKVOGEL IN EEN DEEL VAN ZUID-LIMBURG

Ran Schols

Inleiding

Ongeveer drie decennia geleden was het Paapje in Zuid-Limburg nog een regelmatige broedvogel van bloemrijke, ruige hooilanden in beekdalen en langs de Maas (Hens, 1965). Momenteel ontbreekt deze soort in Zuid-Limburg als broedvogel en is zijn status gereduceerd tot doortrekker in voor- en najaar.

Het Paapje behoort tot de trans-Saharatrekkers die in tropisch Afrika overwinteren (Cramp *et al*, 1988). In ons land is vooral doortrek te verwachten van vogels uit Fenno-Scandinavië en Duitsland die hoofdzakelijk een zuidwestelijke koers door West-Europa aanhouden. Een deel van de Finse vogels trekt via een meer zuidelijke route door Midden-Europa (Zink, 1973). Waarschijnlijk kent deze soort een zogenaamde lustrek, waarbij in het voorjaar de route door noordelijk Afrika en Europa gemiddeld wat oostelijker voert dan in het najaar (Zink, 1973).

Dit artikel beschrijft de trek van het Paapje in voor- en najaar in een deel van Zuid-Limburg.

Methode en materiaal

De trek van het Paapje werd bestudeerd door pleisterende vogels in een vast onderzoeksgebied systematisch te tellen (zgn frequente gebiedstellingen *vlg* Hustings *et al*, 1985). Het onderzoeksgebied ligt onder de rook van de chemie-reus D.S.M. aan de rand van Geleen en is 35 hectaren groot.

Ongeveer 60% van de oppervlakte wordt in beslag genomen door grasland, ca 35% door akkers (met granen, bieten, aardappels en maïs) en ca 5% door gebouwen en groenvoorzieningen.

De ca 40 percelen worden veelal van elkaar gescheiden door prikkeldraad rasters. Deze afscheidingen vormen belangrijke zitposten voor Paapjes. Mede hierdoor maar ook door de grote overzichtelijkheid en de goede toegankelijkheid van het terrein konden Paapjes uitstekend geteld worden.

Als broedvogel ontbreekt het Paapje in Zuid-Limburg, zodat de resultaten niet vertroebeld worden door

autochtone vogels of door dispersie van nabije broedvogels en hun uitgevlogen jongen.

Het gebied werd doorgaans door één persoon geteld. Deze doorkruiste het gebied gedeeltelijk per fiets en gedeeltelijk te voet. Afhankelijk van het aantal aanwezige vogels duurde een telling 15-45 minuten. Er werd geen vast teltijdstip aangehouden.

Bij de verwerking van de gegevens is steeds uitgegaan van de zogenaamde standaardweek als tijdseenheid (*vlg* Hustings *et al*, 1985).

In totaal werd het gebied in de najaren van 1979 t/m 1983 tijdens de periode 30 juli t/m 28 oktober (standaardweken 31 t/m 43) 273 keer bezocht. In het voorjaar werd minder frequent geteld: van 1980 t/m 1984 werden er tussen 26 maart en 27 mei (weken 13 t/m 21) in totaal 107 tellingen uitgevoerd.

Als maat voor de treksterkte in een standaardweek wordt het gemiddeld aantal getelde vogels per bezoek gehanteerd. Kengetallen (mediane doortrekdatum, 10-, 25-, 75- en 90%-datumgrens) worden berekend volgens de methode zoals beschreven in Lensink & Kwak (1985). De berekende datum geeft aan wanneer het betreffende percentage van het totaal aantal vogels is doorgetrokken.

Onder hoofdtrek- en toptrekperiode wordt verstaan de periode tussen 10- en 90% respectievelijk 25- en 75%-datumgrenzen.

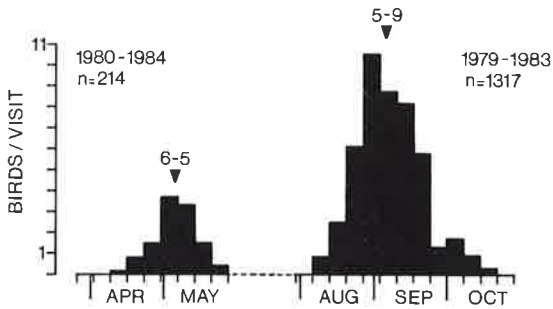
Timingsverschillen in doortrek werden statistisch getoetst met behulp van de eenvoudige mediaantest volgens Fliege (1986).

Resultaten

Timing van de trek

Voorjaar

Hoewel de eerste Paapjes in Zuid-Limburg zeer incidenteel eind maart of vroeg in april gezien kunnen worden, werd in de onderzoeksperiode 1980-1984 het vroegste exemplaar op 15 april (1981) in het

Figuur 1: Doortrekverloop van het Paapje te Geleen, 1979 t/m 1984. Pijltjes geven de ligging van de mediane datum aan. Weergegeven is het gemiddeld aantal vogels per telling per standaardweek.

telgebied gesignaleerd.

Normaliter is het voorkomen van pleisterende trekkers tot eind april vrij onregelmatig en beperkt tot slechts enkele individuen. De hoofdtrekperiode duurt ongeveer 3.5 week (24 dagen) en vindt plaats tussen 24 april en 17 mei. De periode met toptrek duurt nog geen twee weken (13 dagen) en speelt zich af van 30 april t/m 12 mei. De mediane doortrekdatum valt in het voorjaar op 6 mei (figuur 1). In de tweede helft van mei worden nog maar zeer weinig Paapjes op trek waargenomen. Deze verdwijnen bovendien weer snel uit het gebied. Een vrij klein gedeelte van de aanwezige vogels is systematisch op geslacht gedetermineerd. Opmerkelijk is het feit dat er naar verhouding 3.2 keer zoveel ♂♂ dan ♀♀ waargenomen zijn (n=103). In de periode 16 t/m 29 april (week 16 en 17) is het percentage ♂♂ 88% (n=59). Zelfs aan het eind van de voorjaars trek (14 t/m 25 mei) is het aandeel ♂♂ nog groot (58%, n=11).

Najaar

In de periode 1979-1983 werden bij aanvang van de tellingen eind juni-begin augustus nimmer pleisterende Paapjes vastgesteld. De gemiddelde eerste waarneming valt op 10 augustus; extremen 7 augustus en 14 augustus. Na de tweede week van augustus wordt de doortrek duidelijk merkbaar. De hoofdtrekperiode duurt bijna 5 weken (33 dagen) en valt in het tijdvak 21 augustus t/m 23 september. De sterkste trek (toptrek) vindt plaats van 28 augustus t/m 15 september en duurt dus ongeveer 2.5 weken (18 dagen). De mediane datum valt daarbij op 5 september (figuur 1).

Na de derde week van september worden doorgaans

nog maar weinig Paapjes opgemerkt. Opmerkelijk echter is de opleving die begin oktober kan optreden. Mogelijk houdt dit verband met bepaalde (slechte) weersomstandigheden tijdens de trekperiode. Ook is het mogelijk dat er in sommige jaren wat meer late en/of tweede broedsels plaatsvinden waarvan de juvenielen relatief laat wegtrekken (Riddiford en Findley, 1981). Het meerjarige doortrekpatroon is niet symmetrisch (zogenaamd normaal verdeeld) maar linksscheef verdeeld (figuur 1). Een dergelijk patroon wordt kenmerkend genoemd voor veel lange afstandstrekken, waartoe ook het Paapje behoort (Dorka, 1966).

De jaarlijkse patronen (figuur 2) kunnen in meer of mindere mate afwijken van het meerjarige patroon (figuur 1). De mediane datum blijkt echter in geen van de afzonderlijke jaren significant van de meerjarige mediane datum af te wijken ($p < 0.001$). De mediane data vallen alle binnen een periode van negen dagen, tussen 1 september (1981) en 9 september (1980).

Niettemin kunnen tussen de afzonderlijke jaren onderling wel relatief grote en significante timingsverschillen optreden. Dit geldt voor 1980/1981 ($p < 0.01$) en 1980/1983 ($p < 0.001$). De verschillen tussen andere combinaties van jaren zijn minder groot (1979/1982 en 1981/1982, $p < 0.05$) of niet aanwezig.

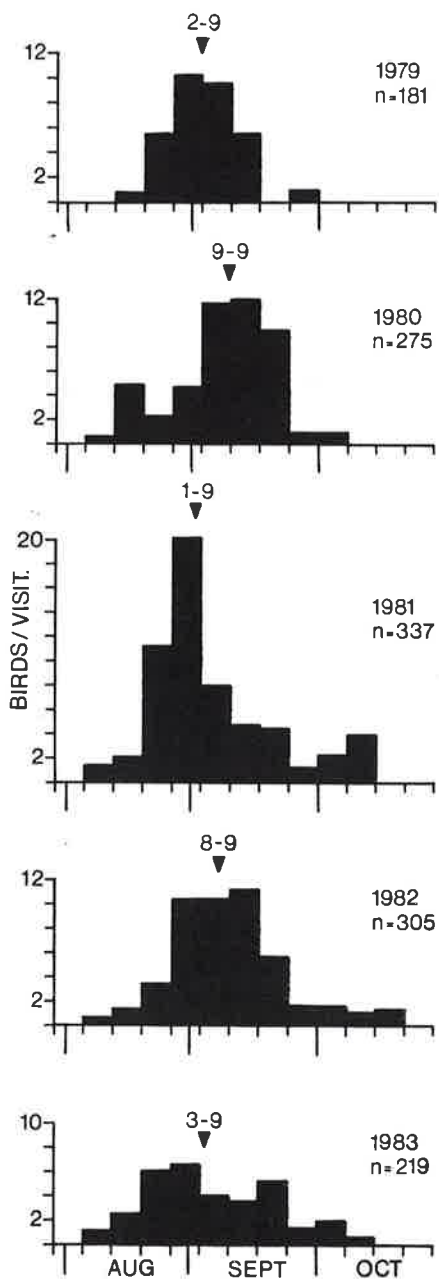
Er kon in het najaar geen informatie omtrent geslacht verkregen worden.

Aantalsaspecten

In vergelijking met lokaties waar het tot een zekere vorm van stuwning en concentratie komt (bijvoorbeeld langs de kust of op eilanden) is de dichtheid aan pleisterende Paapjes in het binnenland doorgaans lager (SOVON, 1987). Daarmee is overigens niet gezegd dat deze (ongestuwde) binnenlandtrek kwantitatief onbetekend is. Rekening houdend met oppervlakteverhoudingen is juist het tegenovergestelde het geval.

Voorjaar

In het voorjaar werden in de hoofdtrekperiode gemiddeld 2.6 Paapjes per bezoek geteld. Het hoogste op één dag aanwezige aantal was 18 exemplaren (5 mei 1980). In de andere voorjaren waren de maxima respectievelijk: 6 ex (5 mei 1981), 12 ex (5 mei 1982),

Figuur 2: Doortrekverloop van het Paapje te Geleen, najaren 1979 t/m 1983. Pijltjes geven de ligging van de mediane datum aan. Weergegeven is het gemiddeld aantal vogels per telling per standaardweek.

3 ex (diverse data 1983) en 7 ex (1 mei 1984). In sommige voorjaren lijkt de trek veel sterker te zijn dan in andere jaren. In de periode 1979-1983 bleken

in Nederland (en ook in het Zuidlimburgse studiegebied) vooral 1980 en 1982 goede voorjaren (SOVON, 1987). Deze sterke trek werd in verband gebracht met heersende oostelijke winden die tot een westelijke verdrifting zou hebben geleid en zo bij ons opvallende trek veroorzaakte (SOVON, 1987). Hoewel dit verdriftingseffect zeker een rol kan spelen en dan ook terecht wordt aangehaald ter verklaring voor sterkere voorjaarstrek blijft een ander optredend en mogelijk minstens zo belangrijk, zo niet belangrijker effect onvermeld. Straffe oostelijke winden, en vooral die met een noordelijke component, vormen voor voorjaarstrekken geduchte tegenwinden. Het is dan ook niet onwaarschijnlijk dat onder dergelijke (vrij ongunstige) omstandigheden de trek in ruimte en tijd verdicht wordt en enigszins stagneert (kortere trekvluchten en/of langere verblijfsduur). Interessant in dit kader is dat Schmidt & Hantge (1954) in de BRD daadwerkelijk constateerden dat bij oostelijke winden de aankomst van Paapjes in het broedgebied stagneerde. Door deze verdichting en stagnatie lijkt het dan alsof er meer Paapjes doortrekken dan normaal.

Najaar

In het najaar werden in de hoofdtrekperiode gemiddeld 8.1 Paapjes per bezoek geteld. Dit betekent een dichtheid van 23 exemplaren per 100 ha. Een rekenvoorbeeld leert dat bij een aangenomen gemiddelde verblijfsduur van ca 5 dagen er in een gebied met de omvang van bijvoorbeeld Zuid-Limburg (ca 500 km²) in deze periode (33 dagen) minimaal 75.000 Paapjes zijn doorgetrokken. Opgemerkt moet worden dat deze uitkomst natuurlijk met een aantal onzekerheden is omkleed en dus niet meer als een indicatie mag worden gezien. Niettemin lijkt het duidelijk dat het in het binnenland om forse aantallen gaat.

Het hoogste aantal vogels dat op een telling is vastgesteld was 60 ex (29 augustus 1981). De maxima tijdens de andere najaren zijn 24 ex (5 september 1979), 26 ex (6 september 1980), 24 ex (9 september 1982) en 10 ex (26 augustus 1983).

Opvallend is dat, vooral op dagen met veel Paapjes, er vaak ruimtelijk gescheiden groepjes zijn te onderscheiden, die zich al fouragerend door het gebied bewegen. Van het Paapje op trek is bekend dat deze, als zogenaamde "sit-and-wait" predator, baat heeft bij

Paapjes gebruiken graag weidepaaltjes als uitkijkpunt. (foto H. Koks)

groepsgewijs fourageren. Er kan in (grote) groepen effectiever voedsel worden verzameld. Tijdens de vliegbewegingen en vangpogingen van groepsleden worden namelijk allerlei insecten opgejaagd, die vervolgens gemakkelijk gelokaliseerd en gevangen kunnen worden door andere zittende soortgenoten (Draulans & van Vessem, 1982).

Uitgaande van het gemiddeld aantal vogels per bezoek lijkt de najaarstrek bijna drie keer zo sterk te zijn als de voorjaarstrek. Hoewel dit in absolute zin klopt, is deze eerste aantalsvergelijking vanwege een aantal factoren evenwel niet geheel eerlijk. Allereerst is het aantal vogels dat aan de voorjaarstrek kan deelnemen door sterfte in de overwinteringsperiode flink geslonken. Nog geen 50% overleeft deze periode (Schmidt & Hantge, 1954). Een factor van geheel andere aard vormt de meestal snellere doortrek en gemiddeld kortere verblijfsduur van pleisteraars in het voorjaar

(oa Rabol & Petersen, 1973). Uitgaande van de duur van de hoofdtrek- en toptrekperiode in beide seizoenen blijkt de voorjaarstrek ongeveer 1.4 keer zo snel plaats te vinden. We nemen nu aan dat in het studiegebied ook de "turn-over"-factor 1.4 keer groter is in het voorjaar. Dit houdt in dat bij een gelijk gemiddeld aantal pleisteraars in beide seizoenen, het uiteindelijk aantal doortrekkers in het voorjaar 1.4 keer zo groot is. Rekening houdend met bovengenoemde factoren blijken de aantallen in voor- en najaar elkaar verhoudingsgewijs niet veel te ontlopen (voorjaar: $2.6 \times (1.4 \times 2) = 7.3$ ex/telling; najaar 8.1 ex/telling).

Discussie

Timing van de trek

Voorjaar

De beschikbare gegevens over de voorjaarstrek uit andere delen van Nederland komen vrij goed met de Zuidlimburgse resultaten overeen. In de noordelijke helft van het land speelt de voorjaarstrek zich gemiddeld wat later af. De mediane doortrekdatum is in Groningen 12 mei (naar Boekema *et al*, 1983), in Drente 9 mei (naar van Dijk & van Os, 1982) en in de Zaanstreek ongeveer 13 mei (naar Glandorf, 1983). In Zuid-Limburg en Oost-Zeeuws-Vlaanderen valt deze op 6 mei (deze studie en Castelijns & Capello, 1987). Hoewel in andere delen van Noordwest-Europa maartwaarnemingen tot de grote zeldzaamheden behoren worden in Oost-Zeeuws-Vlaanderen opmerkelijk frequent Paapjes in maart waargenomen en is er zelfs sprake van een eerste doortrekpiekje in de derde decade (Castelijns & Capello, 1987).

In de ons direct omringende gebieden vindt de voorjaarstrek in ongeveer dezelfde periode plaats als in Zuid-Limburg. Zo valt de mediane doortrekdatum in de omgeving van Bonn (BRD) rond 6 mei (naar Rheinwald *et al*, 1984) en in Neukirchen-Seelscheid (BRD) rond 4 mei (naar Rademacher, 1977). Aan de Engelse oostkust wordt de sterkste trek tussen eind april en de derde decade van mei vastgesteld (Riddiford & Finley, 1981).

Opmerkelijk is dat in meer zuidelijk gelegen gebieden de voorjaarstrek maar weinig vroeger plaatsvindt. In het Zuidduitse Baden-Württemberg vooral eind april en begin mei; mediane datum 1 mei (Holzinger & Kurt,

1987) en in de Zuidfranse Camarque tussen half april en half mei (Blondel, 1960). Verder noordelijk van ons land vindt de trek vooral in mei plaats en nauwelijks in april. Bijvoorbeeld in Zuid-Finland van de tweede decade van mei tot begin juni; mediane datum 22 mei (naar Palmgren & Hilden, 1981). Deze gegevens wijzen erop dat Paapjes vrij synchroniek aankomen in zuidelijk Europa en ook al vrij snel doordringen tot in Midden- en West-Europa. De doortrek naar de noordelijke broedgebieden lijkt vervolgens trager te verlopen. Immers het verschil in timing tussen bijvoorbeeld Zuid-Frankrijk, Zuid-Duitsland en Oost- Zeeuws-Vlaanderen, Zuid-Limburg en aangrenzend Duitsland bedraagt nog geen week, terwijl tussen Zuid- en Noord-Nederland reeds een vrij groot verschil van bijna een week aanwezig is en het trekhoogtepunt in Zuid-Finland nog eens ongeveer twee weken later valt.

Een dergelijke trekstrategie zou overigens ook niet zo gek zijn. Immers de weers- en voedselomstandigheden zijn in onze contreien, en zeker in meer zuidelijke gebieden, eind april-begin mei meestal reeds gunstig voor veel insecteneters. In grote delen van Noord-Europa zijn de omstandigheden dan nog bar of op zijn minst riskant. Een snelle doortrek naar deze noordelijke broedgebieden kan nog tot ver in mei risicovol zijn, ook al zijn de weers- of trekomstandigheden (bijvoorbeeld warme zuidenwinden) in West-of Midden-Europa tijdelijk gunstig. Enige voorzichtigheid en geduldigheid zou dan van levensbelang kunnen zijn.

Najaar

De najaarstrek vindt in een groot deel van Europa tussen half augustus en eind september plaats hetgeen wijst op een vrij gelijktijdige start van de trek en een relatief snelle doortrek op grote schaal (oa Cramp & Simmons, 1988). De timingsverschillen zijn gering. De mediane doortrekdatum in Zuid-Limburg valt op 5 september (deze studie), in de omgeving van Tilburg op 8 september (naar Hilgers, 1985), in Drente op 30 augustus (naar van Dijk & van Os, 1982), in Groningen op 4 september (naar Boekema et al, 1983) en in de Zaanstreek op ongeveer 12 september (naar Glandorf, 1983). In de omgeving van Bonn en Neunkirchen-Seelscheid (BRD) vallen de mediane data eveneens in dezelfde periode, namelijk op 6 september respectievelijk 4 september (naar Scharlau, 1966 en Rademacher, 1977).

Aan de Engelse oostkust vindt de belangrijkste trek plaats tussen half augustus en eind september (Riddiford & Findley, 1981).

Ook wat verder weg van Nederland zoals aan de Poolse kust, in Zuid-Duitsland en de Zwitserse Alpen valt de najaarstrek grotendeels in dezelfde periode als in onze contreien. Zo valt de mediane datum aan de Poolse kust op 28 aug (Busse & Halastra, 1981), in Baden-Württemberg en het ringstation Mettnau (Bodensee) op 11 sept respectievelijk 4 sept (Holzinger & Kurt, 1987) en op de Col de Bretolet in de Zwitserse Alpen op 28 aug (Jenni, 1984). Pas veel verder zuidelijk zoals in het westelijke Middellandszeegebied vindt de trek merkbaar later plaats, namelijk minder in augustus en begin september maar meer rond half september of later (Blondel, 1960 en Cramp & Simmons, 1988).

Intensiteit voor- en najaarstrek

Eventuele verschillen in trekroutes in voor- en najaar worden vaak opgemerkt en aangetoond middels ringvondsten en door opvallende, grootschalige verschillen in trekintensiteit. Het beoordelen en interpreteren van intensiteitsverschillen is echter vol haken en ogen. Zo is het van belang terdege rekening te houden met het gegeven dat er alleen al door reproductie en mortaliteit een groot verschil ontstaat tussen het aantal najaarstrekken en het aantal individuen dat aan de voorjaarstrek kan deelnemen. Ook verschillen in de "turn-over"-factor van pleisteraars tussen gebieden is hierbij een belangrijke factor.

Door met deze factoren enigszins rekening te houden bleek in het Zuidlimburgse telgebied de voor- en najaarstrek in kwantitatief opzicht weinig te verschillen, hoewel de najaarstrek uitgaande van figuur 1, op het eerste gezicht veel sterker leek te zijn

Met behulp van de Zuidlimburgse resultaten alléén kan niet veel zinnigs gezegd worden over een eventuele andere trekroute in voor- of najaar. Daarvoor zouden vergelijkbare resultaten uit andere delen van Nederland en Europa bekeken moeten worden. Veel van de in de literatuur vermelde doortrekdiagrammen en kwantitatieve gegevens zijn evenwel moeilijk op de gewenste wijze te beoordelen, aangezien er in veel gevallen niet systematisch onderzoek aan ten grondslag ligt of aantalsgegevens onvoldoende gegeven worden. Zoveel

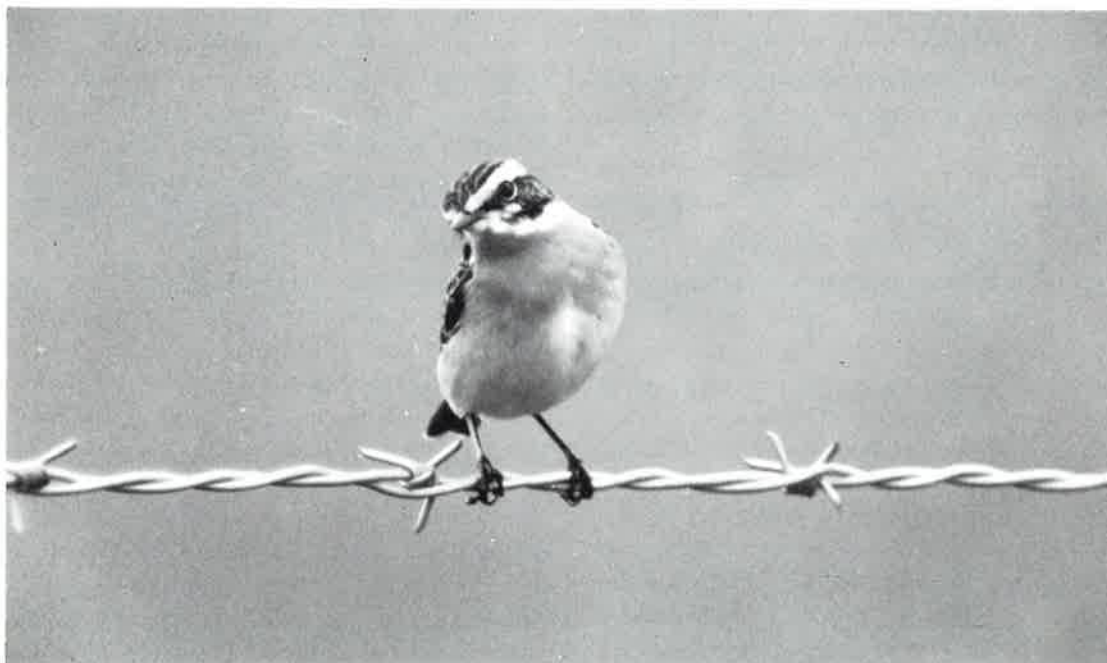
mogelijk rekening houdend met eerder genoemde factoren blijkt uit de geschikte literatuurgegevens dat in ieder geval in de Zaanstreek (Glandorf, 1983) en aan de Engelse oost- en westkust (Riddiford & Findley, 1981) de najaarstrek aanmerkelijk sterker te zijn dan de voorjaarstrek. Gebieden waar juist de voorjaarstrek duidelijk sterker is zijn oa Drente, Groningen, Mecklenburg, Bonn en Baden-Württemberg (respectievelijk van Dijk & van Os, 1982; Boekema *et al*, 1983; Klafs & Stubs, 1979; Reinwald *et al*, 1984 en Holzinger & Kurt, 1987). In Zuid-Limburg (deze studie), Neunkirchen-Seelscheid (Rademacher, 1977) en het Westerwald (Kunz, 1986) lijken de aantallen in voor- en najaar verhoudingsgewijs vrijwel even groot te zijn. Al met al vertoont de geografische spreiding van gebieden waar de voor- dan wel najaarstrek sterker of zwakker is geen duidelijk patroon. Zodoende is het met de beschikbare literatuur niet mogelijk om de aanwezigheid van een eventuele "schleifenzug" oftewel lustrek betrouwbaar aan te tonen.

Geslachtsgescheiden voorjaarstrek

Het is een welbekend verschijnsel dat bij veel soorten zangvogels de mm in het voorjaar vóór de ♀♀ doortrekken en als eerste in de broedgebieden arriveren. Ook bij het Paapje blijken de ♂♂ minimaal enkele dagen voor de ♀♀ in het broedgebied aan te komen (Schmidt & Hantge, 1954). Gegevens over de voorjaarstrek uit diverse gebieden sluiten hierbij goed aan.

De eerste doortrekkers zijn veelal mm en het aandeel ♂♂ en ♀♀ neemt in het voorjaar geleidelijk af respectievelijk toe (oa deze studie en Castelijns & Capello, 1986).

Opmerkelijk is echter dat in het studiegebied in het voorjaar ruim drie keer zoveel ♂♂ als ♀♀ zijn waargenomen. Ook in andere gebieden, zoals in Oost-Zeeuws-Vlaanderen en Drente is vastgesteld dat tijdens de voorjaarstrek het aandeel ♂♂ de verwachte 50% duidelijk te boven gaat (Castelijns & Capello, 1986).

Het Paapje is als broedvogel praktisch geheel uit Limburg verdwenen. (foto P. Wouters)

Het is niet goed mogelijk de cijfers eenduidig te interpreteren. Er van uitgaande dat in een populatie Paapjes doorgaans geen duidelijk overschot aan ♂♂ bestaat (Schmidt & Hantge, 1954) en er ook geen aanwijzingen zijn die op geslachtsgescheiden trekwegen wijzen (Zink, 1973) behoren een (veel) snellere doortrek van ♂♂ tot de meest plausibele verklaringen. Echt bevredigend zijn deze verklaringen evenwel niet en meer aandacht voor dit verschijnsel is dan ook gewenst.

Samenvatting

In de periode 1979 t/m 1984 is te Geleen de trek van het Paapje onderzocht door middel van 380 systematische gebiedstellingen.

De hoofdtrekperiode van het Paapje ligt in het voorjaar tussen 24 april en 17 mei. De periode met toptrek loopt van 30 april t/m 12 mei waarbij de mediane datum op 6 mei valt.

In het voorjaar zijn ruim drie keer zoveel ♂♂ dan ♀♀ waargenomen. In het najaar wordt vooral doortrek vastgesteld tussen 21 augustus en 23 september met het tijdvak 28 augustus t/m 15 september als toptrekperiode en 5 september als mediane datum. De trektiming blijkt jaarlijks tamelijk constant te zijn. De mediane data vielen namelijk binnen een relatief korte periode van negen dagen (van 1 tot 9 september).

De najaarstrek lijkt op het eerste gezicht bijna drie keer zo sterk te zijn dan de voorjaarstrek. Echter door rekening te houden met een gemiddeld snellere doortrek in het voorjaar en de geleden verliezen door wintersterfte blijkt de trekintensiteit in voor- en najaar niet veel van elkaar te verschillen.

Tot slot worden de Zuidlimburgse resultaten vergeleken met literatuurgegevens uit binnen- en buitenland.

Dankwoord

Zonder de inzet van een aantal personen zou dit artikel nooit hebben kunnen verschijnen. Vooral Ruud Foppen, Guido van Leeuwen en Leo Linnartz verdienen dank omdat zij een flink gedeelte van de gebiedstellingen voor hun rekening namen.

Literatuur

Blondel J. 1960. Le cycle annuel des passereaux en Camarque. *Terre et vie* 20: 271-294.

Boekema E.J., P. Glas & J.B. Hulscher 1983. De vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis, Groningen.

Busse P. & G. Halastra 1980. The autumn migration of birds on the Polish Baltic sea coast. *Acta Orn.* 18: 167-290.

Castelijns H. & M.A. Capello 1987. Winterwaarnemingen en voorjaarstrek van Paapje *Saxicola rubetra*, Roodborsttapuit *Saxicola torquata rubicola* en Tapuit *oenanthe oenanthe* in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. *Veldornithol. Tijdschr.* 10: 79-90.

Cramp S. (eds) 1988. *The birds of the Western Palearctic*, 5. Oxford University Press, Oxford.

Dijk A.J. van & B.L.J. van Os 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.

Draulans D. & J. van Vessem 1982. Flock size and feeding behaviour of migrating *Whinchats Saxicola rubetra*. *Ibis* 124: 347-351.

Fliege G. 1986. Einführung in die Statistik für Feldornithologen. *Die Vogelwarte* 33: 257-280.

Glandorf D. 1983. De Tapuit en het Paapje in de Zaanstreek en het Alkmaardermeer gebied. *Grutter* 7: 17-22.

Hens P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicatie van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XV.

Hilgers L. 1982. Over de herfsttrek van Paapjes en Tapuiten. *Roodborsttapuit* 1: 56-58.

Holzinger J. & A. Kurt 1987. *Die Vogel Baden-Württembergs*. Stuttgart/Ulmer.

Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (red) 1985. *Vogelinventarisatie. Natuurbeheer in Nederland*, 3. Pudoc, Wageningen/Vogelbescherming, Zeist.

Jenni L. 1984. Herbstzugmuster von Vögeln auf dem Col de Bretolet unter besonderer Berücksichtigung nachbrutzeitlicher Bewegungen. *Orn. Beob.* 81: 183-213.

Klafs G. & J. Stubs 1979. *Die Vogelwelt Mecklenburgs*, 2. Aufl. Gustav Fischer, Jena.

Kunz M. 1986. Zur jahreszeitlichen Dynamik der Vogelgemeinschaft einer landwirtschaftlich genutzten Fläche im Westerwald. *Die Vogelwelt* 107: 161-176.

Lensink R. & R. Kwak 1985. Vogeltrek over Arnhem

in 1983 met een samenvatting over de periode 1981-83 en methodieken voor het bewerken van telmateriaal. Deel 1, materiaal, methoden en samenvattend overzicht. (rapport) LWVT, Arnhem.

Palmgren J. & O. Hilden 1983. Daily counts of resting passerines along a standard route at Lagskar bird observatory. Proc. Third Nordic Congr. Ornithol. 1981: 165-172.

Rabøl R. & F.D. Petersen 1973. Lengths of resting time in various night-migrating passerines at Hesselo, Southern Kattegat, Denmark. Ornithol. Scand. 4: 33-46.

Rademacher W. 1977. Die Vogelwelt im Bergischen Land im Raum Neunkirchen-Seelscheid. Beiträge zur Avifauna des Rheinlandes, Heft 9.

Riddiford N. & P. Findley 1981. Seasonal movements

of summer migrants. BTO guide 18, Tring.

Rheinwald G., M. Wink & H.E. Joachim 1984. Die Vögel in Grossraum Bonn. Beiträge zur Avifauna des Rheinlandes 22/23. Düsseldorf.

Rutschke E. 1983. Die Vogelwelt Brandenburgs. Gustav Fischer, Jena.

Schmidt K. & E. Hantge 1954. Studien an einer farbiger beringten Population des Braunkelchen *Saxicola rubetra*. J. Orn. 95: 130-173.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

Zink G. 1973. Der Zug europäischer Singvögel, 1. Vogelzug Verlag, Möggingen.

Ran Schols, Breitnerstraat 57, 6165 VN Geleen.

DRAINAGES ROND DE GROOTE PEEL: EFFECTEN OP DE AVIFAUNA

Werkgroep Behoud de Peel

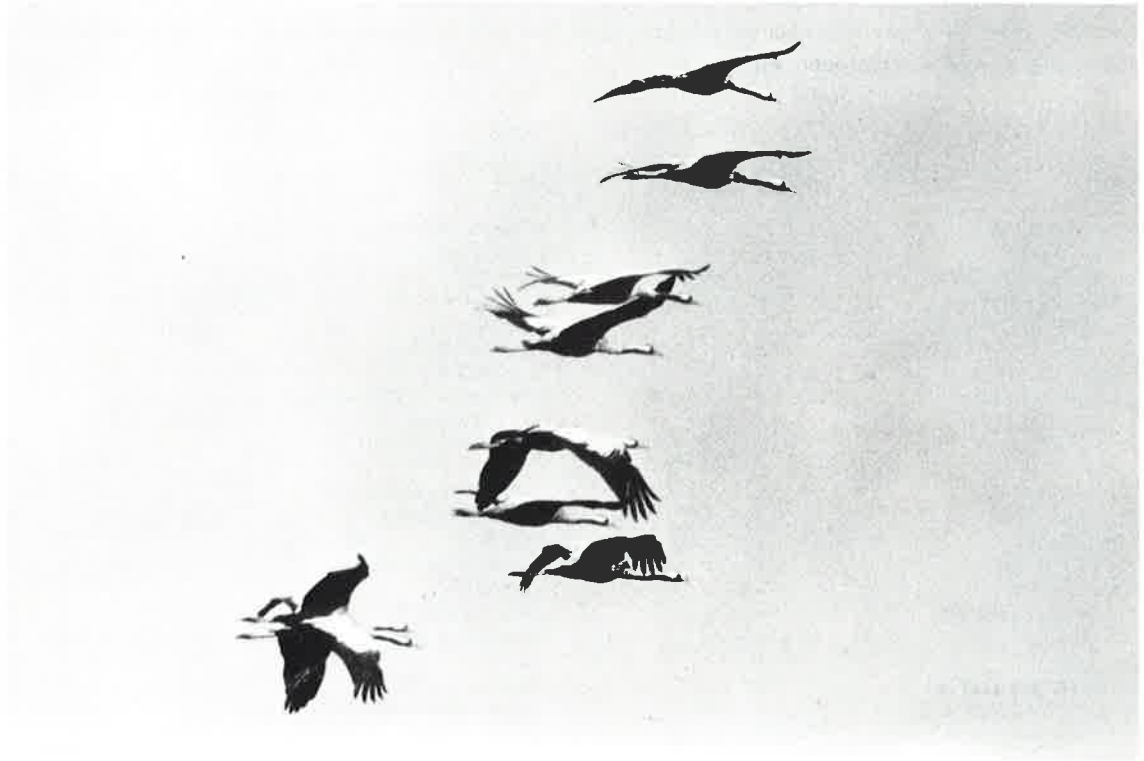
Inleiding

De laatste jaren is de Groote Peel vaak in het nieuws. Grootschalige drainages van de omringende landbouwgronden bedreigen de natuurwaarden van het gebied. Vooral de instandhouding en regeneratie ("het opnieuw tot ontwikkeling komen") van levend hoogveen krijgt in de discussies veel aandacht. Dit artikel wil de effecten van drainage op de avifauna in de Groote Peel nader onder de loep nemen. Verder zal bekeken worden wat de consequenties zullen zijn van de door het Ministerie van Landbouw voorgestelde maatregelen om de waterhuishouding van het gebied "op te krikken".

De avifauna van de Groote Peel

De Groote Peel is een belangrijk vogelgebied, zowel voor trekvogels en wintergasten als voor broedvogels. Het kan, met ruim 200 vogelsoorten, tot de vogelrijkere gebieden van West-Europa beschouwd worden. In het najaar vervult het Groote Peel-gebied een belangrijke

functie voor vogels, die erin grote aantallen ruïen. Duizenden trekvogels gebruiken de Groote Peel als tussenstation op weg naar de overwinteringsgebieden. Vooral de Kraanvogel moet hierbij genoemd worden. De zeldzame Taiga-Rietgans gebruikt de Groote Peel als overwinteringsplaats waarbij hij, evenals veel zomergasten en trekvogels, voedsel zoekt op de omringende weilanden. Het gebied fungeert als rust- en verzamelplaats voor vele waadvogels en steltlopers, waaronder Wulpen, Grutto's, Groenpoot- en Zwarte Ruiters, Kemphanen, Kieviten, reigers en diverse soorten eenden. Het aantal soorten broedvogels bedraagt thans circa 95. Hierbij moeten vooral de vele water- en moerasvogels genoemd worden zoals Geoorde Fuut, Fuut, Dodaars, Wilde Eend, Zwarte Stern, Zomer- en Wintertaling, Slobeend, Roerdomp, Waterral, Porseleinhoen, Sprinkhaanrietzanger en Blauwborst. Andere belangrijke en zeldzame broedvogels zijn bijvoorbeeld Grutto, Tureluur, Bruine Kiekendief, Wulp, Nachtzwaluw, Roodborsttapuit en Boomvalk

De Grootte Peel is één van de belangrijkste pleisterplaatsen van de Kraanvogel in Nederland. (foto H.Koks)

(zie tabel 1). Geen wonder dat een van de belangrijkste doelstellingen voor de Grootte Peel is: "het in stand houden van de voor het gebied kenmerkende diersoorten, waarbij met name de rijkdom aan vogelsoorten moet worden vermeld".

Nationale en internationale verplichtingen

De Grootte Peel wordt gesierd met een groot aantal predicaten die haar waarde bevestigen en die de Nederlandse regering verplichten het gebied goed te beschermen. In 1980 heeft Nederland de Grootte Peel aangemeld voor opname in de "Lijst van wetlands van internationale betekenis". Volgens de Wetlands-Conventionie (ook wel Ramsar-Conventionie genaamd) heeft een gebied internationale betekenis ondermeer indien het regelmatig ten minste 1% van de populatie (individuen of broedparen) van een of meer (onder)soorten herbergt.

Op 29 oktober 1986 is de Grootte Peel aangewezen als

speciale beschermingszone krachtens de EEG-vogelrichtlijn. De Richtlijn verplicht Nederland tot het nemen van "passende maatregelen om vervuiling en verslechtering van de woongebieden in de beschermingszones te voorkomen, alsmede om te voorkomen dat de vogels aldaar worden gestoord".

Ook de Conventies van Bern en van Bonn verplichten Nederland "om de leefmilieus van de in het wild voorkomende dier- en plantensoorten te beschermen" "ten einde iedere achteruitgang van deze gebieden zo veel mogelijk te vermijden of te verminderen", vooral van "overwinterings-, rust-, voeder-, broed- of ruiplaatsen."

Krachtens de Natuurbeschermingswet, waar de Grootte Peel sinds 1988 onder valt, is het "verboden zonder vergunning van Onze Minister handelingen te verrichten, die schadelijk zijn voor het natuurschoon of voor de natuurwetenschappelijke betekenis van een beschermd natuurmonument".

De Flora- en Faunawet, die in voorbereiding is, verbiedt

Tabel 1: Overzicht van de in de Groote Peel voorkomende vogelsoorten, die onder internationale overeenkomsten vallen en/of van nationaal belang zijn (Bron: Stichting Werkgroep Behoud de Peel & Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, 1989).

soort	1	2	3	4	5	6	soort	1	2	3	4	5	6
Blauwborst (B)	x	x	x	x		x	Rietgors (BW)				x		
Kraanvogel (P)	?	x	x	x	x		Wielewaal (B)				x		
Taiga-Rietgans (W)	x			x			Kneu (B)				x		
Roerdomp (BW)	x	x	x	x	x		Goudplevier (P)				x	x	
Bruine Kiekendief (B)		x	x	x	x		Nachtzwaluw (B)				x		x
Blauwe Kiekendief (W)		x	x	x	x		Geelgors (BW)				x		x
Slechtvalk (W !)		x	x	x			Grasmus (B)				x		x
Zwarte Stern (B)		x	x	x	x		Gekraagde Roodstaart (B)				x		x
Regenwulp (P)			x	x			Oeverzwaluw (B*)				x		x
Boomvalk (B)			x	x			Porseleinhoen (B)				x		x
Torenvalk (BW)			x	x			Geoorde Fuut (B)				x		x
Smelleken (W)			x	x			Klapekster (W)				x		x
Havik (BW)			x	x			Paapje (P)				x	x	x
Buizerd (BW)			x	x			Tapuit (PB)				x	x	x
Sperwer (BW)			x	x			Grutto (BP)					x	x
Groenpootruiter (P)			x	x			Zomertaling (B)					x	x
Roodhalsfuut (B)			x				Kemphaan (P)					x	x
Dodaars (B)			x				Tureluur (B)					x	x
Klein Waterhoen (B)			x				Watersnip (WP)					x	x
Kleinst Waterhoen (B)			x				Toendra-Rietgans (W)					x	
Witgatje (WP)			x				Krakeend (BP)					x	
Oeverloper (WP)			x				Wintertaling (BW)					x	
Bosruiter (P)			x				Wilde Eend (BW)					x	
Grote Bonte Specht (B)			x				Pijlstaart (WP)					x	
Groene Specht (BW)			x				Slobeend (B)					x	
Boerenzwaluw (B*)			x				Tafeleend (BW)					x	
Huiszwaluw (B*)			x				Kuifeend (BW)					x	
Witte Kwikstaart (BW)			x				Bokje (P)					x	
Gele Kwikstaart (B)			x				Kleine Rietgans (W)					x	
Winterkoning (B)			x				Kolgans (W)					x	
Heggenus (BW)			x				Brielduiker (W)					x	
Roodborsttapuit (B)			x				Kievit (BP)					x	
Tapuit (B)			x				Wulp (B)					x	
Roodborst (BW)			x				Zwarte Ruit (P)					x	
Sprinkhaanrietzanger (B)			x				Grote Lijster (B)					x	
Kleine Karekiet (B)			x				Merel (BW)					x	
Bosrietzanger (B)			x				Kramsvogel (BW)					x	
Spotvogel (B)			x				Zanglijster (B)					x	
Tuinfluter (B)			x				Koperwiek (WP)					x	
Zwartkop (B)			x				Patrijs (B)						x
Braamsluiper (B)			x										
Fluter (B)			x										
Tijftjaf (B)			x										
Fitis (B)			x										
Goudhaantje (B)			x										
Grauwe Vliegenvanger (B)			x										
Matkop (BW)			x										
Koolmees (BW)			x										
Pimpelmees (BW)			x										
Staartmees (BW)			x										
Boomkruiper (BW)			x										

1 = Wetlandconventie 1%-norm
2 = EEG-Vogelrichtlijn bijlage I
3 = Conventie van Bern bijlage II
4 = Conventie van Bonn bijlage II
5 = lijst Min. van LaVi 1985
6 = rode lijst
B = broedvogel
W = wintergast
P = pleisteraar (regelmatig)
B* = in broedtijd fouragerend
! = opgenomen in ICBP Bird Red Data Book (King 1981)

het ondermeer om de vaste rust- of verblijfplaats van alle vogelsoorten "te beschadigen, te vernielen, uit te halen of weg te nemen of daartoe voorbereidingshandelingen te treffen."

In het Natuurbeleidsplan (Beleidsvoornemen 1989) wordt de Grootte Peel opgevoerd als "kerngebied". "In de kerngebieden wordt gestreefd naar het veiligstellen en vergroten van de bestaande natuurwaarden. Negatieve ontwikkelingen zullen worden geweerd." Als je dit alles overziet, moet je wel concluderen dat de Grootte Peel uitstekend beschermd is. In ieder geval op papier. Maar wat is de praktijk?

Drainages en hun gevolgen

Nauwelijks was het Nationaal Park in oprichting in mei 1985 ingesteld, of de boeren rond de Grootte Peel begonnen in steeds sneller tempo hun landerijen te draineren. De aanleiding daartoe waren vooral de discussies over de instelling van bufferzones, die gevoerd werden in het kader van de aanwijzing tot Nationaal Park en van de totstandkoming van de bestemmingsplannen buitengebied van de betrokken gemeenten. Daarnaast spelen ook de superheffing en de mestwetgeving een rol; deze maken het aantrekkelijk om graslanden om te zetten in maïsakkers, waarop meer mest uitgereden mag worden. In het voorjaar van 1985 was de oppervlakte van met buisdrainages voorziene gronden in een straal van 2 km rondom de Grootte Peel nog verwaarloosbaar klein. Begin 1988 bleken al 38% (870 ha) van de drainage-behoefte gronden te zijn gedraineerd, met een concentratie van de activiteiten op Brabants gebied.

De gevolgen van deze drainages voor de avifauna zijn onder te verdelen in een drietal categorieën:

1. aantasting van de fourageergebieden buiten de Grootte Peel
2. aantasting van de broedgebieden buiten de Grootte Peel
3. effecten binnen de Grootte Peel.

Door de Minister van Landbouw en Visserij zijn een aantal voorstellen gedaan om de effecten van drainage te compenseren door middel van technische maatregelen. Ook op de effecten van deze maatregelen op de avifauna zal nader ingegaan worden. Om deze technische maatregelen uit te werken heeft de Minister

een projectgroep in het leven geroepen. De conclusies en aanbevelingen van deze projectgroep waren bij het schrijven van dit artikel nog niet bekend.

Aantasting van fourageergebieden buiten de Grootte Peel

Een groot aantal belangrijke vogelsoorten die in de Grootte Peel voorkomen zijn direkt afhankelijk van de omgeving van het natuurreservaat en worden daarom direkt beïnvloed door de in het landbouwgebied optredende veranderingen.

Soorten als Wulp en Tureluur broeden in de Grootte Peel, maar fourageren grotendeels op de rondom de Peel liggende vochtige graslanden. Door drainage daalt de waterstand in het voorjaar met enkele decimeters. Door de daarop volgende zwaardere bemesting ontstaat een dichtere zode met een geringere vochtigheid, waardoor de bodem te hard wordt voor de snavels van deze soorten. Plassen en vochtige plekken, waar de vogels graag drinken, baden en fourageren verdwijnen. (Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1983). Door diepere grondwaterstanden wordt de bodemfauna minder goed bereikbaar (Hendrikse *et al*, 1984). Door het intensiever gebruik tenslotte verdwijnen de pollen en andere oneffenheden en neemt de eenvormigheid toe, waardoor het voedselaanbod ook in kwalitatieve zin afneemt. Het broedsucces van dergelijke "weidevogels" in de Grootte Peel neemt nog verder af, wanneer ten gevolge van drainage de graslanden omgezet worden in akkers (maïs!).

Van de Wulp en de Grutto is verder bekend, dat de jongen door de ouders uit de Peel naar het omliggende grasland worden geleid om daar te fourageren (Glutz von Blotzheim *et al*, 1977 en Wessels, 1982). Door het graven van nieuwe sloten cq het verdiepen van bestaande kan daarvoor een onneembare hindernis worden opgeworpen. Vooral steile taluds bij diepe sloten, zoals die recentelijk ten behoeve van onderbemaling zijn gegraven, kunnen in dit opzicht funeste gevolgen hebben, omdat de jongen de sloot niet meer kunnen verlaten. Niet alleen voor broedvogels van de Peel is drainage van de nattere weilanden nadelig, maar ook voor trekkende steltlopers, zoals Regenwulp en Goudplevier die in voor- en najaar via de Grootte Peel doortrekken en op de omliggende

graslanden fourageren.

De bestaansvoorwaarden van de Taiga-Rietgans (*Anser fabalis fabalis*), een van de soorten waarvoor de Grote Peel onder de Wetland-conventie is gebracht, worden ook door drainage aangetast.

In tegenstelling tot de nauw verwante ondersoort de Toendra Rietgans (*Anser fabalis rossicus*), die ook in de Grote Peel overwintert, fourageren de Taiga's voornamelijk op grasland (van Impe, 1983). Drainage en het daaropvolgend omzetten van graslanden in maïs-akkers vermindert dus de fourageermogelijkheden van deze zeldzame en typische soort.

Het intensiever gebruik van in akkergrond omgezette graslanden in de vorm van maisoogst en uitrijden van mest, wat een mogelijk uitvloeisel is van drainages, kan in de herfst een extra bron van verstoring vormen in de kraanvogel-fourageergebieden met negatieve gevolgen voor deze soort (Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1983).

Aantasting van broedgebieden buiten de Grote Peel

Niet gedraineerde landbouwgronden kennen, vanwege de hoge grondwaterstanden, een abiotische structuur die vergelijkbaar is met die van de Peelreservaten. Daarom is de vogelpopulatie van natte graslanden nauw verwant aan die van de hoogveenrestanten. Het broedsucces van dergelijke hoogveenweidevogels,

zoals Grutto en Wulp, neemt in de landbouwgebieden door drainage af.

Door de met drainage gepaard gaande egalisatie van de graslanden vermindert de dekking en worden de broedgevallen sterker gepredeerd. Drainage van graslanden heeft verder in zijn algemeenheid tot gevolg, dat de maaidatum en het begin van beweiding en bemesting aanzienlijk vervroegd wordt. Dit leidt ertoe, dat jonge vogels in sterkere mate het slachtoffer worden van mest- en maaiactiviteiten en vertrapping (Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1983 en Guldmond & Tanger, 1986). Daarbij gaat het niet alleen om ter plekke uitgebroede vogels, maar ook om bijvoorbeeld Wulpen, die vanuit de Peel het graslandgebied intrekken.

De op de landbouwgronden en in de Grote Peel voorkomende hoogveenweidevogels behoren tot één populatie, zodat achteruitgang van de broedgelegenheid buiten de Peel ook zijn weerslag heeft op de in het hoogveengebied voorkomende vogelpopulatie. Door drainage van graslanden die thans nog geschikt zijn als broedgebied van Grutto, Tureluur en in mindere mate Wulp, vermindert de oppervlakte geschikt broedbiotoop voor deze soorten in en vooral rondom de Grote Peel. Daardoor wordt de oppervlakte mogelijk te klein voor het handhaven van levensvatbare populaties van dergelijke soorten, omdat kleinere populaties een grotere uitsterfkans hebben (eilandeffect).

Wulp - Karakteristieke broedvogel van de Peel (foto H. Koks)

Effecten binnen de Grootte Peel

Drainage van de omringende landbouwgronden leidt tot verlaging van de waterstanden en vergroting van de waterstandsfluctuaties in de Grootte Peel. Verlaging van de waterstand in het hoogveenreservaat heeft zowel positieve als negatieve effecten op de avifauna tot gevolg; de negatieve hebben in dit moerasgebied echter de overhand.

Met betrekking tot doortrekkende steltlopers kunnen grotere waterstands dalingen in de herfst voordelig zijn voor wat betreft de fourageermogelijkheden binnen de Grootte Peel. Daardoor vallen namelijk grotere oppervlakten slikachtig terrein droog. In het voorjaar zijn deze slikken echter weer onder water verdwenen en zijn de soorten vooral aangewezen op natte graslanden buiten de Peel, die door drainage verloren gaan.

Verlaging van de waterstanden in de Grootte Peel heeft een aantal effecten, die sterk negatief kunnen uitwerken op de avifaunistische waarden:

Verlanding

Droogvallen van de slikkige oevers leidt tot verlanding, waarbij de open oevers begroeid raken en de fourageermogelijkheden voor soorten als Blauwborst, Waterral en Watersnip verminderen. Het versneld droogvallen van slikkige plaatsen, drijftillen en pollen onder invloed van grotere waterstandsfluctuaties tast de broedgelegenheid aan van soorten als Zwarte Stern, Geoorde Fuut en Dodaars door vergrote predatie, vooral door vossen.

Structurele verdroging onder invloed van verlaging van de waterstand leidt tot dichtgroeien van de open waterplassen en verkleining van de oppervlakte open water, wat leidt tot het kleiner worden van het geschikte habitat voor soorten als Zomertaling, Krakeend en Geoorde Fuut.

Verbossing

Lagere waterstanden en vergroting van de waterstandswisselingen leiden ook tot een versnelde verbossing (dichtgroeien met bos) van het landschap. Dit leidt zowel in drogere als in vochtigere deelgebieden tot het minder geschikt worden van het habitat van diverse

bijzondere vogelsoorten, die aan landschappelijke openheid gebonden zijn. In de "drogere" gebieden moeten we daarbij denken aan soorten als Blauwe Kiekendief, Grasmus, Geelgors, Nachtzwaluw en Klapekster. In de "nattere" gebieden gaat het om soorten als Bruine Kiekendief (ten gevolge van verruiging van de rietvelden), Porseleinhoen, Zomertaling, Tureluur, Wulp, Watersnip en andere steltlopers.

Vergrassing

Versnelde vergrassing van vochtige heiden onder invloed van waterstands dalingen heeft negatieve effecten, vooral wanneer grotere waterstandsfluctuaties leiden tot sterkere pol- en strooiselvorming bij Pijpestrootje. Daardoor wordt het landschap minder geschikt voor soorten als Tureluur, Goudplevier, Veldleeuwrik en Nachtzwaluw, die vanaf de grond een "open uitzicht" nodig hebben en dientengevolge gebonden zijn aan korte vegetaties (zie bijvoorbeeld Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1983).

Verbossing en vergrassing zijn middels intensiever beheer voor een deel terug te dringen. Intensiever beheer leidt echter altijd tot minder natuurlijke situaties. Vooral de huidige vormen van het kappen van opslag in de Grootte Peel zijn dermate intensief (grootschalig, gebruik van gif), dat er negatieve effecten van uit gaan. Het terugdringen van de vergrassing stuit op een specifiek probleem in de Grootte Peel: de grote input van stikstof door atmosferische depositie tengevolge van de intensieve veehouderij en de toegenomen "vermaïzing".

Bij de hoge stikstofdeposities van de Peel is een intensieve begrazing of regelmatig maaien nodig om de grasgroei terug te dringen. Runderen zijn daartoe in staat, maar hebben als nadeel dat in vochtige, venige gebieden veel vertrapping van de bodem plaatsvindt, wat leidt tot versterkte oxidatie en mineralisatie en dientengevolge een versnelde vergrassing. Eenzelfde nadeel heeft ook maaien, wat daarnaast ook nog leidt tot een egalisatie van het bestaande bodemreliëf.

Om de vergrassing met schapen terug te dringen kunnen zo'n hoge dichtheden nodig zijn (meer dan 1 schaap/ha), dat de grondbroeders door vertrapping van de nesten bedreigd worden (De Vries, 1980).

Hierbij moet in het oog gehouden worden, dat er per hectare in de Peel minstens 4 nesten van grondbroeders te vinden zijn. Vooral het drijven van schaapskuddes, waarbij zeer grote dichtheden gerealiseerd worden, bergt het gevaar van vertrapping in zich.

Technische maatregelen

Door de Minister van Landbouw en Visserij zijn, teneinde de hydrologische situatie in de Groote Peel te verbeteren, een aantal technische maatregelen voorgesteld. Het betreffen:

1. Peilverhoging van de in de Groote Peel aanwezige vennen (Steltlopersven en 't Elfde) en redistributie van het gebiedseigen water over het reservaat.

Door het leggen van kades rondom de bestaande vennen en het opstuwen van de bestaande stuwen, kan er een aanzienlijke extra hoeveelheid water (300.000m^3) in de betreffende vennen geborgen worden. Naar schatting zullen dientengevolge ca 40 ha slikranden in het voorjaar inunderen. Via een distributiesysteem van kleine gemalen, inlaatpunten en hoogwatersloten kan het betreffende water in droge perioden over de Groote Peel worden verspreid (Landinrichtingsdienst, 1988).

2. Aanleg van een waterbassin in de Kalispeel (ca 25 ha) waarin 's winters het anders oppervlakkig uit de Peel afstromende neerslagoverschot kan worden opgeslagen ten einde 's zomers in het reservaat te kunnen worden benut.

Voorgesteld wordt een bassin op cultuurgrond te bouwen met een grootte van 25 ha en met bijna 3 meter hoge kades. Voorstel is het bufferbassin te situeren aan de Kalispeel, een voorgesteld Relatienotagebied aan de zuidoostkant van de Groote Peel. De grond is al voor een groot deel in eigendom van Staatsbosbeheer (echter niet pachtvrij). Via een systeem van sloten, windmolens en gemalen wordt het bassin, met een inhoud van 500.000m^3 in de winter opgevuld. Het opgeslagen water wordt in droge perioden weer over de Groote Peel verspreid (Landinrichtingsdienst, 1988).

Effecten van de voorgestelde technische maatregelen

De aantasting van het deel van de avifaunistische

waarden, dat direct afhankelijk is van de landbouwgronden, kan geheel niet door het nemen van technische maatregelen binnen de Groote Peel zelf gecompenseerd worden.

Behalve mogelijke positieve effecten (bijvoorbeeld op moerasvegetaties) kunnen de voorgestelde technische maatregelen ook een nadelige uitwerking op de te behouden of te ontwikkelen natuurwaarden hebben. Zo zullen de grote waterstandswisselingen in de opslagbekkens in de Groote Peel tot gevolg hebben dat de broedgelegenheid voor soorten, die op drijftillen of pollen broeden, aanzienlijk verslechtert. Het gaat daarbij om soorten als Zwarte Stern, Roerdomp, Geoorde Fuut, Dodaars en Wintertaling. Door het opstuwen van het water worden de bestaande gunstige broedgelegenheden geïnundeerd. Wanneer het vullen van de plassen doorgaat tot in het voorjaar, zullen ook de mogelijk nieuw ontstane broedgelegenheden van tijd tot tijd overspoeld worden met alle negatieve gevolgen van dien. Het versneld droogvallen in voorjaar en zomer (onder invloed van vergrote wegzijging en verdamping en door het actief leeg laten lopen ten behoeve van de "redistributie") zal kunnen leiden tot een droogvallen van de nesten en daardoor een vergrote predatie.

Het verdwijnen van slikkige oevers in het voorjaar door het opzetten van water zal nadelig zijn voor een soort als de Waterral. Het Porseleinhoen kan snel inspringen op veranderende situaties; mogelijk werkt een bufferbassin positief uit op deze soort.

Ook de Blauwborsten de Sprinkhaanrietzanger hebben een kale, onbegroeide bodem nodig, die al in april/mei beschikbaar moet zijn. Het opzetten van water zal daarom negatief uitwerken op die individuen die hun territorium hebben aan de rand van de toekomstige bufferbassins. De Roodborsttapuit, die tengevolge van nivellering van het landschap bijna helemaal uit het cultuurland is verdwenen en in de Groote Peel een belangrijk refugium vindt, is eveneens afhankelijk van dergelijke kale bodems gecombineerd met wat ruigte en zal daarom ook nadelig beïnvloed worden.

De aard van de inrichting kan ook ingrijpende gevolgen hebben. Wanneer het nodig is om de bufferbassins in de Groote Peel geheel of gedeeltelijk te voorzien van een kade, zal daarmee de overgang water-land minder geleidelijk worden. Dit zal tot gevolg hebben dat er

De Grutto heeft veel te lijden van drainages rondom de Grootte Peel (foto H. Koks)

minder oevervegetatie aanwezig zal zijn, en daarmee minder broedgelegenheid voor watervogels als eenden (Wintertaling, Zomertaling, Tafeleend, Kuifeend, Slobeend), futen (Fuut, Geoorde Fuut en Dodaars), die vooral aan de rand van het Elfde en Stelflopersven broeden, en de Roerdomp. Vooral wanneer de kaden voorzien moeten worden van een beschoeiing worden de overgangen messcherp.

De aanwezigheid van aanvoerkanalen kan, afhankelijk van talud, breedte en verval, mogelijk gunstig uitwerken op het voorkomen van eenden, omdat smalle slootjes relatief veel dekking bieden in de oeverbegroeiing.

Een aparte opmerking vraagt de voorgestelde situering van een bufferbassin in de Kalispeel. Deze situering is ongelukkig, omdat de Kalispeel midden tussen het belangrijkste slaapgebied (Eeuwig Leven) en het belangrijkste fourageergebied (Scheepersbergpeelke) van de doortrekkende Kraanvogels ligt en zelf ook als fourageergebied wordt gebruikt.

Conclusies

Drainages rond de Grootte Peel hebben een negatief effect op de avifaunistische waarden van dit natuurgebied. Ook de uitvoering van de voorgestelde technische compensatiemaatregelen kan leiden tot een verdere aantasting van deze waarden.

Uit oogpunt van behoud en herstel van de avifaunistische waarden van de Grootte Peel is het noodzakelijk, dat:

- * verdere drainages van de omringende landbouwgronden worden tegengegaan,
- * een krachtig beleid wordt gevoerd gericht op het opnieuw inrichten van vochtige, rustige graslanden rond de Grootte Peel,
- * niet overgegaan wordt tot de door de Minister voorgestelde technische maatregelen binnen de Grootte Peel.

Literatuur

Glutz von Blotzheim U., K.M. Bauer & E. Bezzel 1977. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band VII. 2. Teil. Charadriiformes. Frankfurt a. M.

Guldemond A. & D.Tanger 1986. Het effect van intensief graslandgebruik in Waterland op weidevogels. Het Vogeljaar: 1-16.

Hendrikse C.J., E. Oosterveld, B.R.J. van Os & G. Würing 1984. De invloed van de ruilverkavelingen Rolde en Anloo op de weidevogelstand. Het Vogeljaar 32: 194-200.

Impe J. van 1983. De Rietganzen (*Anser fabalis*) van de Peel. De Kuluut Jaarboekje VWG de Peel 1982: 42-48. Asten.

King W.B. 1981. Endangered Birds of the World. The IBCP Red Data Book. Smithsonian Institution Press and ICBP, Washington D.C.

Landinrichtingsdienst 1988. De waterhuishouding van de Grootte Peel. Ministerie van Landbouw en Visserij, Utrecht.

Ministerie van Landbouw en Visserij 1985. Vaststelling van de nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende soorten, als bedoeld in bijlage

V van de E.G. vogelrichtlijn. Den Haag.

Osieck E.R. 1986. Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Ned. Ver. tot bescherming van Vogels, Zeist.

Rijksinstituut voor Natuurbeheer 1983. Natuurbeheer in Nederland; Dieren. Pudoc Wageningen.

Stichting Werkgroep Behoud de Peel & Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels 1989. Ecologische effecten van drainage op de Grootte Peel. Rapport DHV Raadgevend Ingenieursbureau BV.

Vries Y. de 1980. Het effect van beweiding met schapen op enkele broedvogels van heide en grasland in Noordoost-Drenthe. Het Vogeljaar 28: 197-203.

Wessels B. 1982. Terreingebruik en reproductie-succes van de Fazant, Patrijs, Wulp en Grutto in het Fochteloërveen. Rijksinstituut voor Natuurbeheer Arnhem/Rijksuniversiteit Utrecht.

Werkgroep Behoud de Peel, Beatrixstraat 24, 5761 AT Bakel.

DE BUIDELMEES *REMIZ PENDULINUS* IN HET ZUIDELIJK MAASDAL

Karel Lemmens

Inleiding

De Buidelmees is in de jaren tachtig in Nederland sterk in aantal toegenomen. Deze toename is het gevolg van het naar het westen uitbreiden van het broedareaal van de soort. Het gesloten verspreidingsgebied van de Buidelmees bereikte Nederland in 1987 (SOVON, 1989). Van vóór de jaren tachtig zijn maar enkele waarnemingen uit Limburg bekend. De eerste broedpoging van de Buidelmees in Limburg vond plaats in 1975 in een moerasbosje te Hoensbroek (Ganzevles *et al*, 1985).

In dit overzicht wordt het voorkomen van de Buidelmees in het Zuidelijk Maasdal, met name in het grindplassegebied te Eijsden, besproken.

Gebied en methode

Het te bespreken gebied ligt in het Maasdal tussen Maaseik (B) en Eijsden. Waarnemingen van zowel Nederlands als Belgisch Limburg zijn opgenomen. Het broedbiotoop, bestaande uit wilgenbosjes langs de oevers van waterplassen, is ook favoriet bij pleisterende Buidelmezen. Deze biotopen treffen we voornamelijk aan in Belgisch Limburg, nabij Maasmechelen, en te Eijsden.

Het materiaal voor dit overzicht is afkomstig uit onder andere de tijdschriften *Limosa* en het *IJsvogeltje*. Voor waarnemingen van vóór 1984 is "Vogels in Limburg" (Ganzevles *et al*, 1985) geraadpleegd. Vanaf 1987 zijn in het voorjaar regelmatig vochtige wilgenbosjes op

aanwezigheid van Buidelmezen onderzocht. Vanaf 1987 werden in het najaar door J. Wouters, P. Wouters, P. Nijskens en ondergetekende bijna wekelijks de geschikte biotopen te Eijsden en eveneens, alleen minder frequent, enkele gebiedjes te Boorseem (B) op aanwezigheid van Buidelmezen gecontroleerd. Het overzicht is niet geheel compleet. Met name uit de periode 1984-1987 kunnen nog waarnemingen ontbreken.

Broedpogingen

In 1987 vond de eerste broedpoging van de Buidelmees in het Zuidelijk Maasdal plaats. Een solitair ♂ en een paartje verbleven lange tijd in een wilgenbosje aan de zuidkant van het grindgat te Oost-Maarland (Eijsden). De vogels maakten meerdere, niet afgebouwde, nesten en verdwenen zonder tot broeden te zijn gekomen. Ook ging een nest verloren in een storm. Het daarop volgende jaar werd hier geen Buidelmees waargenomen. Wel werd er noordelijker, in Belgisch Limburg, een ♂ gezien, enkele weken later gevolgd door een ♀. Deze vogels maakten een volledig nest. Door het gebied verder af te speuren werd nóg een nest ontdekt. Dit nest was door een ander paartje Buidelmezen gebouwd. Beide nesten bevonden zich

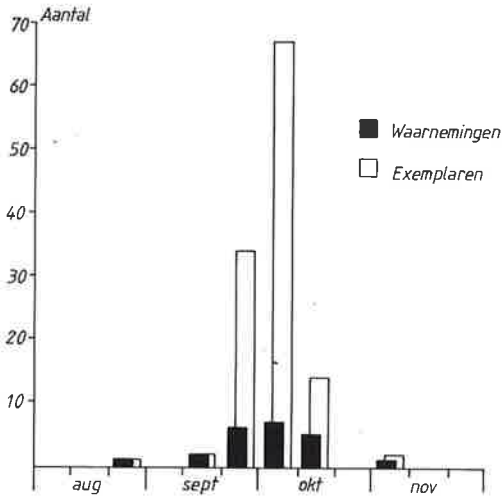
in omlaag hangende takken van een wilg boven het water. Beide paartjes hebben hier zeer waarschijnlijk gebroed, hoewel dit helaas niet met zekerheid kon worden vastgesteld omdat het gebied niet meer betreden mocht worden. Overigens bleef in een naburig gebiedje nog enkele maanden een adult ♂ Buidelmees rondhangen. Dit exemplaar was zeer waarschijnlijk afkomstig van het eerdergenoemde broedgebied. Dit is mogelijk het eerste bekende broedgeval van de Buidelmees in België.

In 1989 werd te Eijsden weer een paartje Buidelmezen gezien en wel in het zelfde wilgenbosje als in 1987. De vogels verbleven hier enkele weken zonder tot nestbouw te zijn overgegaan. De broedplaatsen in België en te Eijsden worden beide gekenmerkt door de aanwezigheid van oudere wilgen langs de oevers van de plassen.

Buiten het besproken gebied zijn in Limburg meerdere broedpogingen en broedgevallen bekend. De eerste broedpoging vond plaats in 1975 in Hoensbroek. In Midden-Limburg, ten zuiden van Meijel, is de Buidelmees sinds 1987 broedvogel (SOVON, 1989). Er zijn van dit gebied reeds meerdere broedgevallen bekend. Misschien wordt de Buidelmees de komende jaren ook in het Zuidelijk Maasdal een vaste broedvogel.

Pleisterende Buidelmees te Eijsden, najaar 1989 (foto K. Lemmens)

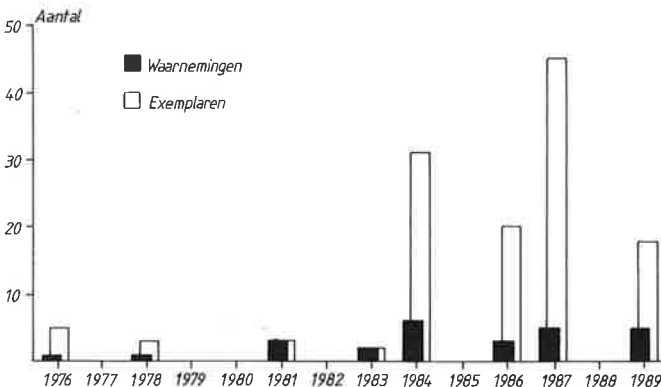
Figuur 1: Doortrekverloop van de Buidelmees in het najaar te Eijsden, 1976 t/m 1989 (waarnemingen n=22, exemplaren n=120).

Doortrekkers

Buidelmezen zijn voornamelijk waargenomen in het najaar. In het voorjaar zijn, met uitzondering van de territoriale vogels, slechts enkele vogels waargenomen. Zo zijn er slechts drie voorjaarswaarnemingen bekend uit het Zuidelijk Maasdal, waarvan er maar één in Nederlands Limburg (1 ex op 3 maart 1983 te Eijsden). In Belgisch Limburg zijn twee voorjaarswaarnemingen van (trekkende) Buidelmezen bekend, namelijk: 1 ex op 2 april 1988 en één ♂ op 15 april 1989, beiden te Maasmechelen.

Een betere kans op het waarnemen van Buidelmezen heeft men in het najaar (figuur 1). De soort trekt dan voornamelijk in de maanden september en oktober door. Buiten deze twee maanden zijn 3 waarnemingen bekend: 1 ex op 29 augustus 1981 te Eijsden, 4 ex op 9 augustus 1986 te Itteren en 2 ex op 4 november 1989 te Eijsden. Eind september, begin oktober bereikt de trek zijn piek. In deze tijd worden zelfs regelmatig groepen tot maximaal 15 vogels gezien. Dit betreffen dan hoofdzakelijk juveniele vogels, met af en toe een adulte vogel. Het verenkleed van de juveniele vogels kan sterk variëren. Er zijn vogels met en zonder oogstreep en een bruine kop en vogels met oogstreep en een grijze kop. Deze laatste vogels zijn vrij moeilijk van de adulte vogels te onderscheiden. Mogelijk zijn deze vogels afkomstig uit vroege eerste broedsels en zijn de nog typisch juveniel getekende exemplaren jonger en afkomstig uit latere broedsels. In 1987 en 1989 werden ook Buidelmezen gezien met ringen. Het zou interessant zijn deze vogels te vangen en de ringen te controleren. Mogelijk zijn deze vogels afkomstig uit Duitsland; de toename van het aantal najaartrekkers in Limburg (vanaf 1984) loopt immers gelijk met de toename van de Buidelmees als broedvogel in noordelijk Duitsland.

In figuur 2 is het voorkomen van de Buidelmees sinds 1976 in het Zuidelijk Maasdal weergegeven. Vóór 1984 zijn Buidelmezen onregelmatig waargenomen. Niet alleen het aantal waarnemingen, maar ook de groepsgrootte is sedert 1984 toegenomen. Het topjaar voor de soort is zonder twijfel 1987 geweest. Uit 1985

Figuur 2: Voorkomen van de Buidelmees in het najaar 1976 t/m 1989 in het Zuidelijk Maasdal (waarnemingen n=26, exemplaren n=127).

en 1988 zijn geen waarnemingen bekend. Het plassen gebied te Eijsden lijkt in Limburg tijdens de najaarstrek een belangrijke plaats in te nemen. Maar ook landelijk gezien worden hier relatief veel Buidelmezen waargenomen. Het gros van de waarnemingen betreft foeragerende vogels, waarbij met name de wilgen, lisdodden en onkruiden langs de oevers van de plassen en de Maas geliefd zijn. Vogels die in de wilgen foerageren zijn erg moeilijk op te sporen, alleen met hulp van hun kenmerkende roep kan men ze vinden. Overtrekkende vogels roepen voortdurend en zullen zodoende niet snel gemist worden.

Literatuur

- Ganzevles W. *et al*, 1985. Vogels in Limburg. Publ. Natuurh. Gen. Limburg: 5-15. Maastricht.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.
- SOVON, 1989. Vestiging van de Buidelmees *Remiz pendulinus* in Nederland: de ontwikkeling tot en met 1987. Limosa 61: 145-149.
- Wouters J. & P. Wouters, 1987. De Buidelmees. Het IJsvogeltje: 26-28.

Karel Lemmens, *Wilhelminalaan 71, 6301 GH Valkenburg*

GEKRAAGDE ROODSTAART MET ZANGAFWIJKING TE BELFELD

Boena van Noorden

Inleiding

Van eind mei tot eind juni 1987 werd er door leden van de IVN-vogelwerkgroep Belfeld/Tegelen/Beesel op een industrieterrein in Belfeld (Noord-Limburg) een roodstaart (*Phoenicurus sp.*) waargenomen met een afwijkende zang. De zang bevatte elementen van die van de Zwarte Roodstaart (*Phoenicurus ochruros*). De vogel zong meestal vanaf het dak van een loods. Een enkele maal werd hij zingend aangetroffen in wat eikenstruweel. Regelmatig werd de roodstaart in de loods gezien. Eén van de gedachten die naar voren kwam, was dat de bewuste vogel een hybride Zwarte Roodstaart x Gekraagde Roodstaart zou kunnen zijn. Dit vermoeden werd versterkt door het feit dat het habitat veel weg had van dat van de Zwarte Roodstaart. Op het fabrieksterrein bevonden zich diverse territoria van de Zwarte Roodstaart. Het is niet duidelijk geworden of de vogel gepaard was. De waarnemers vonden het in ieder geval de moeite waard om de vogel te fotograferen en geluidsopnames te maken. Dit materiaal maakte het mogelijk om de hiervoor beschreven hypothese, dat het een hybride betrof, nader te onderzoeken. Het resultaat daarvan wordt hieronder beschreven.

Methode

De vogel op de kleurendia's werd vergeleken met beschrijvingen en afbeeldingen van de Gekraagde Roodstaart en de Zwarte Roodstaart in Cramp (1988),

Gekraagde Roodstaart. (foto H. Koks)

Glutz von Blotzheim & Bauer (1988) en Menzel (1984). Van de geluidsopnames werden door prof. dr. W.H. Viereggen van de Katholieke Universiteit Nijmegen sonogrammen gemaakt. Deze sonogrammen werden vervolgens vergeleken met die uit de literatuur.

Resultaten en discussie

Uiterlijke kenmerken

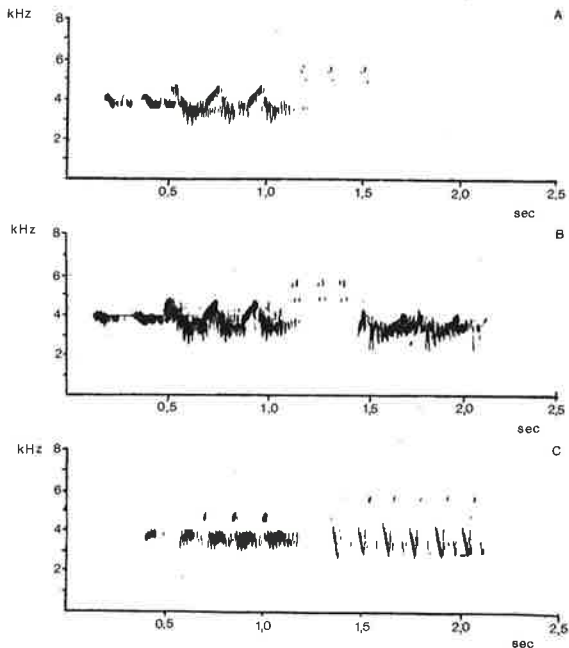
Uit de vergelijking van het fotomateriaal met de beschrijvingen in de literatuur blijkt dat het om een normaal getekend en gekleurd volwassen ♂ Gekraagde Roodstaart gaat. Echter voor zover kon worden nagegaan zijn de kleden van volwassen hybriden Roodstaarten (*P. phoenicurus* x *P. ochruros*), niet beschreven, zodat op grond van de uiterlijke kenmerken geen zekerheid kan worden verkregen over de identiteit. Menzel (1984) beschrijft wel juveniele hybriden. Het gaat hierbij om juveniele vogels uit een gemengd broedsel van een ♂ Gekraagde Roodstaart (met een sterk op de Zwarte Roodstaart gelijkende zang), dat gepaard was met een ♀ Zwarte Roodstaart. Dit paartje wist twee broedsels met jongen groot te brengen. Twee van de vijf uitgevlogen jongen hadden zeer veel kenmerken van de Gekraagde Roodstaart. Ze weken hier van af doordat ze een opvallend donkere onderzijde hadden. De lokroep van deze twee jongen was identiek aan die van een Gekraagde Roodstaart. De andere drie jongen waren, op een wat lichtere onderzijde na, identiek aan jonge Zwarte Roodstaarten. De lokroep van deze drie jongen klonk als die van de Zwarte Roodstaart. Het geslacht van de vijf jongen wordt niet vermeld.

Op grond van de beschrijving van de kleden van de jonge hybride vogels door Menzel (1984) zou men verwachten dat, als de Belfeldse Roodstaart inderdaad een hybride zou zijn, deze een donkere onderzijde zou moeten hebben.

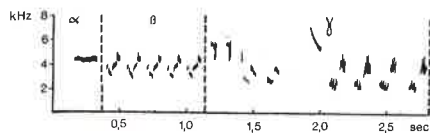
De zang

In figuur 1 zijn drie sonogrammen van de roodstaart uit Belfeld weergegeven. Opvallend is de grote variatie in de zang van dit individu. De geanalyseerde geluidsopnames werden op één dag opgenomen.

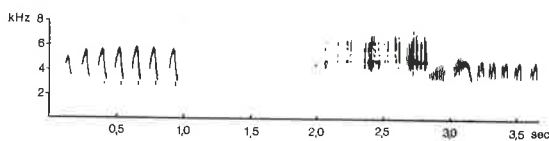
Glutz von Blotzheim & Bauer (1988) onderscheiden

Figuur 1 (a t m c): sonogrammen van de roodstaart te Belfeld.

Figuur 2: Sonogram Gekraagde Roodstaart, Zweden. Bron: Glutz von Blotzheim & Bauer, 1988.

Figuur 3: Sonogram Zwarte Roodstaart, West-Duitsland. Bron: Glutz von Blotzheim & Bauer, 1988

drie hoofdpatronen in de zang van de Gekraagde Roodstaart, namelijk een α , β en γ deel (figuur 2). Het α -deel bestaat uit een kort "huet" aan het begin van de zang. Hierna volgt het β -deel dat uit twee tot maximaal zeven identieke delen bestaat. Hierna volgt het γ -deel dat zeer sterk kan variëren, het vormt als het ware het repertoire van een individuele Gekraagde Roodstaart. In de sonogrammen van de Belfeldse roodstaart is dit

patroon zeer duidelijk te herkennen. In de figuren 1a en 1b blijken, overeenkomstig het "normale" patroon, het α - en β -deel vrijwel gelijk te zijn. In figuur 1c wijkt het β -deel hiervan sterk af. Dit wijst ook op dit niveau op een zangafwijking. Ter verdere vergelijking is in figuur 3 een sonagram van de Zwarte Roodstaart weergegeven. Hieruit blijkt dat het patroon van de Belfeldse roodstaart hier niet op lijkt.

Het repertoire van de Gekraagde Roodstaart is erg groot. Ook het imiteren van veel vogelsoorten is uitvoerig in de literatuur beschreven (Cramp, 1988; Glutz von Blotzheim & Bauer, 1988 en Menzel, 1984). Er zijn zeer sterke aanwijzingen dat grote delen van de vogelzang zijn aangeleerd. Er is evenwel een aangeboren grondpatroon dat samen met de geluiden uit de omgeving de uiteindelijke zang van een individu bepaalt. Van belang is dat ongeveer tussen de 10e en 50e dag van de jonge vogel een belangrijk deel van de zang aangeleerd wordt (Alcock, 1979). Treedt na deze tijd een gehoorbeschadiging op dan zingt de vogel wel maar zeer afwijkend van de normale soortspecifieke zang. De vogel uit Belfeld wekte echter niet de indruk doof te zijn. Bovendien lijkt zijn zang nog te veel op die van een normale Gekraagde Roodstaart.

Conclusie

De vogel die in het voorjaar van 1987 in Belfeld is waargenomen is vrijwel zeker een Gekraagde Roodstaart met een enigszins afwijkende zang. De oorzaak van deze afwijking is moeilijk te achterhalen. De aard van de afwijking zou dezelfde kunnen zijn als die door Menzel (1984) beschreven is. Doordat de vogel van Menzel een op de Zwarte Roodstaart gelijkende zang had, heeft hij een ♀ Zwarte Roodstaart aangelokt en is daarmee gepaard. Het feit dat dit

paartje levensvatbare jongen heeft voortgebracht, geeft aan dat het ♂ fertil is geweest. Dit is een aanwijzing dat dit ♂ een "normale" Gekraagde Roodstaart, en dus geen hybride, is geweest. Bij vogels zijn veel hybriden immers onvruchtbaar. Al met al zijn er onvoldoende argumenten om aan te nemen dat het bij de Belfeldse roodstaart om een hybride zou gaan.

Dankwoord

Bij deze wil ik de leden van de IVN-vogelwerkgroep Belfeld/ Tegelen/ Beesel bedanken voor het melden van deze bijzondere waarneming. Met name de heren Boonen en Maeghs wil ik bedanken voor het verstrekken van de nodige informatie. Professor Viereggen van de Katholieke Universiteit Nijmegen bedank ik voor het vervaardigen van de sonagrammen.

Literatuur.

Alcock J. 1979. Animal behaviour, an evolutionary approach. Sinauer Associates, Sunderland, Massachusetts, USA.

Cramp S. (eds.) 1988. Handbook of the birds of Europa the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Volume 5 Tyrant Flycatchers to Thrushes. Oxford.

Glutz von Blotzheim U.N. en K.M. Bauer 1988. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 11/I, Passeriformes (2. Teil). Wiesbaden.

Menzel H. 1984. Der Gartenrotschwanz. Neue Brehm Bücherei nr. 438, Ziemsen Wittenberg-Lutherstadt.

Boena van Noorden, Maassingel 144, 5751 VS Deurne.

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

ZEEARENDEN IN LIMBURG

Peter Verbeek

Op 3 december 1989 waren Ton Cuypers en ondergetekende, zoals wel vaker, watervogels aan het observeren in het Middenlimburgse grindgatengebied. De afgelopen jaren zijn we al vele malen geschokt door spectaculaire soorten, maar op deze dag deden we wel een heel bijzondere waarneming.

Omstreeks 12.30 uur zagen wij nabij het grindgat te Maaseik (België) een zeer grote arend laag onze kant op vliegen. Meteen was duidelijk dat dit een onvolwassen Zeearend *Haliaëtus albicilla* was. De vogel vloog op een gegeven moment op minder dan 50 meter schuin over ons heen en liet zich dus fraai bekijken. De gele kleur van de snavel en de vlekkerig getekende staart wijzen erop dat het een onvolwassen vogel betrof van minimaal ca. vier jaar oud (volwassen kleed na ca acht jaar; Ferguson-Lees *et al*, 1987). Helaas vloog de vogel door en verdween over Roosteren naar het zuiden. Door alle consternatie was ik niet in staat het gevaarte van de voor- en onderzijde te fotograferen. Wél kon ik enkele foto's maken van de achterzijde.

Voorkomen

De Zeearend is de grootste Europese roofvogel. Met een spanwijdte van 2-2.5 meter en een gewicht van 4-6 kilogram is de Zeearend groter en zwaarder dan de grootste Steenarend. De Zeearend broedt langs de kusten van Noord-Europa en langs rivieren en meren in Midden- en Oost-Europa en de Sovjet-Unie.

De meest nabije broedplaatsen liggen in Sleeswijk-Holstein (enkele paren) en het noordelijk van Oost-Duitsland en Polen (enkele honderden paren). De populatie in Noorwegen telde in 1978 ongeveer 500 paren. In Zweden broedden in het begin van de jaren tachtig ca 100 paren. De soort is in grote delen van het verspreidingsgebied zeldzamer geworden, vooral door vervolging en gif. Recentelijk echter is de populatie Zeearenden in Scandinavië weer toegenomen. Dit is deels te danken aan bijvoeding in de winter.

Het voedsel bestaat in de eerste plaats uit grote vissen (Snoek, Karpër, Baars, Kabeljauw, etc.) die de Zeearend zelf vangt of aan de oevers vindt. Ook wordt vis van andere vogels, zoals Visarenden of Grote mantelmeeuwen, weggekaapt. Verder eet deze soort ook soms aas, zoals kadavers van grote zoogdieren. De Zeearend gedraagt zich dan als een gier van de koude streken. Regelmatig zijn groepen Zeearenden in Noorwegen en Zweden bij slachthuizen te vinden. Naast vissen en kadavers heeft deze arend ook vogels en zoogdieren, zoals Meerkoeten, eenden, ganzen, zwanen, Vossen, honden en katten, op de prooi lijst staan.

Volwassen Zeearenden zijn voornamelijk standvogel en worden dus maar zelden buiten de broedgebieden gezien. Juveniele vogels en niet geslachtsrijpe exemplaren trekken 's winters weg naar zuidelijker gelegen gebieden en kunnen dan tot 2500 kilometer van hun geboorteplaats worden aangetroffen.

De genoemde recentelijke toename van de Zeearend heeft tot gevolg gehad dat de kans om deze soort in Nederland waar te nemen eveneens is toegenomen. In Nederland overwinteren nu ieder jaar enkele onvolwassen Zeearenden. Bekende vaste lokaties zijn de Biesbosch en Oostvaardersplassen, niet in de laatste plaats vanwege de waterwildconcentraties daar.

Waarnemingen in Limburg

Voor Limburg vermelden Ganzevles *et al* (1985) tot en met 1983 minimaal 14 waarnemingen, waarvan 9 uit deze eeuw (zie onderstaand overzicht).

- tussen 1740 en 1778: 1 ex Maastricht.
- omstreeks 1850: 1 ex Swalmen.
- omstreeks 1860: 1 ex Venlo.
- 1875: 1 ex Meerssen.
- december 1895: 1 ex tussen Ohé en Laak en Maaseik.
- 20 januari 1924: 1 onvolwassen ♀ St.-Odiliënberg.
- 29 oktober 1927: 1 volwassen ex Swalmen.
- maart 1943: 1 onvolwassen ex Weert.
- augustus/september 1951: 1 ex Horn.
- 11 december 1952: 1 onvolwassen ex Horn.
- 28 november 1957: 1 onvolwassen ex Maasniel.

-17 en 18 september 1967: 1 onvolwassen ex Nederweert.

-7 januari 1982: 1 ex Groote Peel.

Naast onze eigen waarneming van 3 december 1989 zijn verder de volgende zeer recente waarnemingen bekend.

-Op 16 december 1987 zagen F. Schepers, L. Thissen en C. Jeuken een onvolwassen exemplaar bij Terborg, Schinnen overtrekken. Na enkele malen te hebben gecirkeld verdween de vogel naar het noordwesten.

-Op 17 april 1989 werden in de Groote Peel diverse prooiresten, bestaande uit Rietganzen, gevonden die mogelijk afkomstig waren van een Zeearend. Zeker is dit echter niet; het is namelijk niet uitgesloten dat dit het werk van een vos is geweest die aangeschoten Rietganzen heeft kunnen bemachtigen (med. F. Aelberts).

Aangezien in Noord-Frankrijk tegenwoordig diverse Zeearenden overwinteren is het best mogelijk dat onze waarneming en die van 1987 betrekking hebben op exemplaren die op doortrek waren naar deze gebieden. Het Middenlimburgse grindplassengebied zou voor de Zeearend een goed overwinteringsgebied kunnen zijn of worden. In het uitgestrekte plassengebied komt tegenwoordig in de winter immers een grote waterwildconcentratie voor en zijn vele plassen zeer visrijk.

Wie weet ontdekken Zeearenden binnenkort het grindplassengebied als overwinteringsplaats, net zoals enkele Slechtvalken een paar jaar geleden al deden. De Slechtvalken vinden in ieder geval iedere winter een rijkelijk gedekte tafel in het gebied. Dit zou ook het geval kunnen zijn Zeearenden. Helaas is de verstoring nu nog zo groot dat het overwinteren van een Zeearend moeilijk zal zijn.

Literatuur

Ferguson-Lees *et al*, 1987. Tirions vogelgids.
Ganzevles *et al*, 1985. Vogels in Limburg. Publ. van het Natuurhist. Genootschap in Limburg, Reeks 35, aflevering 5-15.

Peter Verbeek, Graafseweg 215, 6531 ZS Nijmegen.

WAARNEMING VAN ZWARTE OOIEVAAR *CICONIA NIGRA* IN LIMBURG

Paul Evers

Tijdens de Punt-Transect-Telling (PTT) op 19 augustus 1989 werd door ons (Frans van den Brink en ondergetekende) op het laatste telpunt in Maria Hoop (atlasblok 60-24-21) een Zwarte Ooievaar *Ciconia nigra* waargenomen.

Ook al wordt de soort de laatste jaren in Nederland frequenter waargenomen dan voorheen, toch blijft het een niet alledaagse verschijning. In augustus 1989 was er in Nederland sprake van een kleine invasie. Er werden behalve dit exemplaar nog diverse andere Zwarte Ooievaarders in Limburg waargenomen. Op de Strabrechtse Heide en de Peel in Noord-Brabant zijn in deze periode zelfs 15 tot 20 exemplaren waargenomen (VWG de Peel, 1989).

De Zwarte Ooievaar is een, op de onderzijde na, bijna geheel zwarte vogel. Als men de Zwarte Ooievaar van dichtbij en onder gunstige lichtomstandigheden kan bekijken, dan blijkt het zwart meer een goudgroene, purperen en koperen metaalglans te zijn. De borst is wit. Vergeleken met de witte Ooievaar *Ciconia ciconia* is de Zwarte Ooievaar wat kleiner.

De Zwarte Ooievaar heeft in de loop van deze eeuw grote delen van zijn broedgebied moeten prijsgeven, vooral in West-Europa. De soort lijkt nu echter bezig aan een come-back. Hoopvolle berichten uit Frankrijk, Luxemburg, België en Zwitserland wijzen er op dat de soort weer pogingen onderneemt om in het westen tot broeden over te gaan, mogelijk vanuit Oost-Europa. We zien onder andere een toename van het aantal

In 1989 waren er diverse waarnemingen van de Zwarte Ooievaar in Limburg (foto H. Koks)

broedparen in de Westduitse deelstaat Nedersaksen. De Zwarte Ooievaar is een solitaire broedvogel die, om te broeden veelal gebruik maakt van oude roofvogelhorsten die dan jaren achtereen in gebruik blijven. Deze horsten kunnen aangroeien tot indrukwekkende takkenburchten, waarin 2 tot 5 jongen worden groot gebracht. Beken, ondiepe meren, moerassen en ondergelopen graslanden vormen het fourageergebied. Al wadend wordt getracht voedsel te bemachtigen. De hoofdschotel bestaat voornamelijk uit vissen, maar kikkers, salamanders en waterinsekten staan ook op het menu (Voous, 1986).

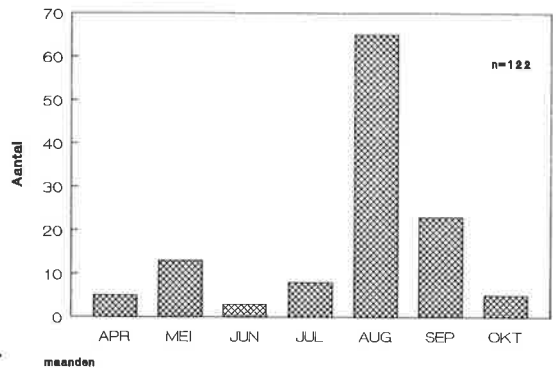
Na het broedseizoen trekken de vogels naar Afrika waar ze zelden verder vliegen dan de evenaar. De vogels van Oost Europa trekken via de Bosporus naar het zuiden. De vogels die in Nederland waargenomen worden komen meestal uit de beiden Duitslanden. Dat de vogel steeds vaker wordt waargenomen is vrijwel zeker een gevolg van de toename van de soort in de deelstaat Nedersaksen (SOVON, 1987).

In het noorden van ons land worden iets meer Zwarte Ooievaars waargenomen dan in het zuiden. Dit is voor een deel verklaarbaar door de westelijke trek vanuit het bovenstaande broedgebied waarbij de vogels door de Noordzeekust en de Friese- en IJsselmeerkust enigszins gestuwd worden (Vergoossen, 1983).

In de Nederland hebben we de meeste kans om een Zwarte Ooievaar waar te nemen in de maand augustus (zie figuur 1). Het is daarom niet zo verwonderlijk dat ook wij hem in deze maand zagen. De vogel wordt tijdens de trek zelden in groepen waargenomen, we moeten het meestal met een solitair exemplaar doen. In de literatuur wordt regelmatig gesproken over het gezamenlijk trekken van de Zwarte Ooievaar met roofvogels. Ook wij hebben dit verschijnsel kunnen waarnemen. "Onze" Zwarte Ooievaar vloog namelijk samen met een Buizerd en een Havik! Aanvankelijk vlogen ze nog relatief laag. Daarna gingen ze op termiek hoog de blauwe lucht in om vervolgens met z'n drieën naar het zuiden weg te vliegen. Zo had deze eerste PTT-telling van dit nieuwe seizoen een verrassend einde.

Literatuur

Anonymus 1965-1989. Rubriek "Veldwaarnemingen", Vogeljaar jrg. 13-37.

Figuur 1: Overzicht van het aantal waarnemingen van de Zwarte Ooievaar per maand.

Bron: rubriek "veldwaarnemingen" tijdschrift het Vogeljaar, 1965-1989.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels.

Vergoossen W.G. 1983. De Zwarte Ooievaar (*Ciconia nigra*) in de Benelux. Veldornitologisch Tijdschrift 2: 39-58.

Vogelwerkgroep de Peel 1989. Mededelingenblad oktober 1989.

Voous K.H. 1986. Moerasvogels van Europa; Zwarte Ooievaar. Vogels 32: 66-68.

Paul Evers, *Vlaskuiseweg 62, 6105 CP Maria Hoop.*

JANUARIWAARNEMING VAN BOERENZWALUW *HIRUNDO RUSTICA* TE BELFELD

Peter Nijskens

Op 15 januari 1990 om ongeveer 10.30 uur zagen mijn broer en ik, boven de Maas in Belfeld, vanuit zuidwestelijke richting een vogel zigzaggend naar ons toe vliegen. Aanvankelijk dacht ik dat het een Watersnipp *Gallinago gallinago* was, maar al gauw zag ik dat de lange snavel ontbrak. Toen de vogel dichterbij kwam, zagen wij dat het een Boerenzwaluw was. De vogel vloog ons voorbij en verdween in oostelijke richting naar de Duitse grens en werd nadien door ons niet meer gezien. Het was die dag zwaar bewolkt, circa 6°C., met af en toe motregen.

Januariwaarnemingen van de Boerenzwaluw zijn vrij

schaars, in december en februari daarentegen worden wél vaker Boerenzwaluwen waargenomen. Voor zover mij bekend, is dit de eerste januari-waarneming in Limburg. In de literatuur heb ik maar enkele januari-waarnemingen van de Boerenzwaluw in Nederland gevonden. Dit zijn: 1 ex op 31 januari 1957 te Poppingawier in Friesland (van der Ploeg *et al*, 1979) en 1 ex op 12 januari 1975 te Renkum (van den Berg *et al*, 1979). Ook de recente zachte winters waren goed voor enkele waarnemingen van de Boerenzwaluw, namelijk 2 ex op 1 januari 1988 te Driebruggen in Zuid-Holland (Anonymus, 1988) en overwinteringspogingen van 1 ex in 1989 te Nuland (N-Br) in en 2 ex. in België te Kortrijk (Anonymus, 1989). Verder overwinterde er een Boerenzwaluw in 1990 in België (teletekst BRT).

Literatuur

Alleyn W.F. *et al* 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Assen.

Anonymus 1988. Dutch Birding 10: 108.

Anonymus 1989. Dutch Birding 11: 103.

Bergh L.M.J. van den 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Spectrum, Utrecht.

Boekema E.J., P. Glas & J.B. Hulshar 1983. De vogels van de provincie Groningen. Groningen.

Dijk A.J. van & B.L.J. van Os 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.

Ganzevles W. *et al* (1985). Vogels in Limburg. Publ. Natuurh. Gen. Limburg: 5-15. Maastricht.

Hens P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg. Publ. Natuurh. Gen. Limburg.

Ploeg D.T.E. van der *et al* (1976). Vogels in Friesland, 1-3. Leeuwarden.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.

Peter Nijskens, 't Rooth 24, 6269 NV Margraten.

KOEREIGER TE ROERMOND IN SEPTEMBER 1989

Jan Boeren

In september 1989 bevond zich een Koereiger *Bubulcus ibis* in de weilanden gelegen tussen de Stille en de stuw van Roermond. De vogel werd door mij voor het eerst gezien op 4 september. Volgens omwonenden was de Koereiger echter al weken aanwezig. De laatste waarneming dateert van 13 september (mond. med. M. Vandalon). De vogel is waarschijnlijk vertrokken omdat het vee uit de wei, waarin de reiger meestal verbleef, werd verplaatst. Waarschijnlijk is de vogel toen uitgeweken naar de Grote Hegge in Thorn. Hier bevond zich rond half september ook een Koereiger (mond. med. J. Hannen). Tussen 21 en 27 november werd ook in Molenhof, gemeente Deurne, een Koereiger

Koereiger - bijna altijd in nabijheid van vee(foto H. Koks)

gesignaleerd (mond. med. F. Aelberts).

Koereigers zijn oorspronkelijk broedvogels van tropische en subtropische streken. Sinds de jaren dertig breidt het broedgebied zich echter in noordelijke richting uit. Sinds 1969 broedt de Koereiger in de Camarque (323 paartjes in 1979). Sinds 1981 broedt de Koereiger ook verder noordwaarts in het Rhônedal en aan de kust bij Bordeaux (SOVON, 1987).

In Limburg is de Koereiger een zeer zeldzame dwaalgast. Er zijn voor 1989 alleen waarnemingen bekend uit 1977. Toen zijn er in Limburg 8 exemplaren gezien, waarvan 2 in Linne en 2 in Herten, deze waren alle 4 geringd (waarschijnlijk ontsnapte exemplaren (Ganzevles et al, 1985)).

Literatuur

Ganzevles et al. 1985. Vogels in Limburg. Publ. Natuurh. Gen. Limburg 35: 5-15. Maastricht.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON. Arnhem.

Jan Boeren, Raadhuisstraat 24, 6061 EA Posterholt.

OPROEPEN EN MEDEDELINGEN

BIJZONDERE SOORTEN PROJECT: NIET-BROEDVOGELS (BSP-NB)

Inleiding

Het BSP-NB is het laatste onderdeel van het SOVON-monitoringsprogramma. Nu ook dit project van start is gegaan kunnen we in Nederland alle voorkomende vogels, zowel broedvogels als niet-broedvogels, nagenoeg op de voet volgen. Doelstelling van dit project is het aantalsverloop en de verspreiding van schaarse en zeldzame niet-broedvogels in kaart te brengen. In eerste instantie worden de gegevens verkregen door het verzamelen van losse waarnemingen uit alle delen van het land. Dit in tegenstelling tot de andere monitoringprojecten waarbij een meer systematische aanpak noodzakelijk is. In dit artikel wordt nader ingegaan op de organisatie, werkwijze en coördinatie van het BSP-NB, voornamelijk toegespitst op Limburg.

Organisatie

Zoals bij ieder monitoringproject van SOVON het geval is, is het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) nauw bij het BSP-NB betrokken. Speciaal voor dit project is samenwerking met de stichting Dutch Birding Association (DBA) aangegaan. Een organisatie die zeer

geïnteresseerd is in zeldzame ("bijzondere") vogels in Nederland. De verantwoordelijkheid van het project berust echter bij SOVON.

Werkwijze

Het project speelt in op de reeds bestaande activiteiten van vogelaars. Het project is niet seizoensgebonden. Immers, niet-broedvogels kunnen in alle jaargetijden opduiken. De enige inspanning die gevraagd wordt is het maandelijks invullen van de waarnemingen. Om welke waarnemingen gaat het nu eigenlijk? In eerste instantie is slechts een beperkt aantal soorten in het project opgenomen (zie tabel 1). Het gaat hier om soorten die nagenoeg in geheel Nederland zeldzaam zijn. Soorten die nog zeldzamer zijn blijven onder de verantwoording van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). Minder zeldzame soorten blijven voorlopig buiten beschouwing. Bekijken we tabel 1 dan valt ons het volgende op:

- Het zijn allemaal soorten, m.u.v. Papegaaiduiker, die ooit in Limburg zijn waargenomen. Sommige zien we jaarlijks (Visarend), Kraanvogel en Zwarte Wouw), andere daarentegen slechts eens in de zoveel jaar (Notekraker, Pestvogel).

- Ongeveer de helft van het aantal soorten is sterk watergebonden. Deze soorten worden dan ook voornamelijk in het Maasdal aangetroffen, waarbij de

grindgaten favoriet zijn.

- Ongeveer tien soorten komen in Limburg ook als broedvogel voor. Wat deze soorten betreft moeten alleen trek- en winterwaarnemingen worden doorgegeven. Broedvogelwaarnemingen worden binnen het BSP-broedvogels meegenomen (Draaihals, Europese Kanarie e.d.). Bij deze soorten is het dus belangrijk dat niet alleen op de soort maar ook op het gedrag wordt gelet. Broedvogels zijn in de tabel met een * aangegeven.

Hoe leuk en interessant het is om de waarnemingen van deze soorten door te geven, blijkt uit diverse bijdragen in dit nummer (zie o.a. bijdragen over Zwarte Ooievaar en Buidelmees).

Helaas zijn handleiding en maandkaart, bij het ter perse gaan van dit artikel, nog niet beschikbaar. Deze zullen te zijner tijd worden verstrekt. U wordt dan ook vriendelijk verzocht waarnemingen van soorten genoemd in tabel 1 zoveel mogelijk te noteren zodat deze bij het verschijnen van de maandkaarten hierop alsnog kunnen worden ingevuld.

Coördinatie

De coördinatie van dit project ligt, evenals het BSP-broedvogels, in handen van de districtscoördinatoren. In Limburg hanteren we weer de drie zgn. "werkdistricten" Noord-, Midden- en Zuid-Limburg. Leden van de stichting DBA worden tevens via eigen contactpersonen op de hoogte gesteld. Niet alleen individuele vogelaars, maar ook vogelwerkgroepen en vogelwachten e.d., wordt om medewerking gevraagd. Het project richt zich, wat de werkgroepen betreft, op toch al vaak bestaande waarnemingsarchieven. Het BSP-nb is dus eenvoudig in te passen binnen dezearchieven. Wij hopen dan ook dat, zowel individuele vogelaars als georganiseerde vogelaars, aan dit project mee zullen doen. Voor het doorgeven van uw waarnemingen, nadere informatie en vragen kunt u zich richten tot onderstaande districtscoördinatoren:

Noord-Limburg: Boena van Noorden, Maassingel 144, 5751 VS Deurne, tel 04930-20189.

Midden-Limburg: Ernest van Asseldonk, Schout Kellenerstraat 68, 6042 XH Roermond, tel. 04750-25780.

Zuid-Limburg: Frans Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard, tel. 04490-28863.

Tabel 1: Soorten die in het kader van het BSP-NB moeten worden doorgegeven.

<i>Ijsduiker</i>	<i>Zwartkopmeeuw*</i>
<i>Kuifaalscholver</i>	<i>Vorkstaartmeeuw</i>
<i>Kwak</i>	<i>Grote Burgemeester</i>
<i>Kleine Zilverreiger</i>	<i>Geelpootmeeuw</i>
<i>Grote Zilverreiger</i>	<i>Reuzenstern</i>
<i>Zwarte Ooievaar</i>	<i>Witvleugelstern</i>
<i>Ooievaar</i>	<i>Kleine Alk</i>
<i>Sneeuwgans</i>	<i>Papegaaiduiker</i>
<i>Witbuikrotgans</i>	<i>Velduil</i>
<i>Roodhalsgans</i>	<i>Ijsvogel*</i>
<i>Casarca</i>	<i>Hop</i>
<i>Krooneend</i>	<i>Draaihals*</i>
<i>Witoogeend</i>	<i>Strandleeuwerik</i>
<i>Zwarte Wouw</i>	<i>Grote Pieper</i>
<i>Rode Wouw*</i>	<i>Duinpieper*</i>
<i>Zeearend</i>	<i>Rouwkwikstaart</i>
<i>Grauwe Kiekendief</i>	<i>Pestvogel</i>
<i>Visarend</i>	<i>Waterspreeuw*</i>
<i>Roodpootvalk</i>	<i>Bladkoning</i>
<i>Smelleken</i>	<i>Kleine Vliegenvanger</i>
<i>Slechtvalk</i>	<i>Grauwe Klauwier*</i>
<i>Kraanvogel</i>	<i>Klapekster</i>
<i>Steltkluut</i>	<i>Notekraker</i>
<i>Morinelplevier</i>	<i>Raaf</i>
<i>Temmincks Strandloper</i>	<i>Europese Kanarie*</i>
<i>Grauwe Franjepoot</i>	<i>Ijsgors</i>
<i>Rosse Franjepoot</i>	<i>Sneeuwgans</i>
<i>Middelste Jager</i>	<i>Ortolaan*</i>

* Tevens zeldzame/schaarse broedvogel.

WAARNEMING VAN GEKLEURINGDE GROTE GELE KWIKSTAARTEN

In 1988 is door ondergetekenden een meerjarig onderzoek gestart naar het voorkomen en de broedbiologie van de Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* in Zuid-Limburg. Getracht wordt inzicht te krijgen in zaken als de jaarlijkse grootte van de broedpopulatie, biotoop- en nestplaatskeuze, plaatstrouw, broedsucces, zwerf- en trekbewegingen en overwintering.

Een van de vele onderdelen van dit onderzoek is het aanbrengen van kleurringen naast de gewone aluminium ringen van het Vogeltrekstation. Hierdoor zijn de vogels individueel herkenbaar en kunnen tal van unieke wetenswaardigheden worden verzameld. In 1988 zijn ruim 190 Grote Gele Kwikken in Zuid-Limburg van ringen voorzien, waarvan 130 exemplaren met kleurringen. In 1989 werden 150 Grote Gele Kwikstaarten geringd. Tot en met 1991 zal jaarlijks een dergelijk aantal geringd worden.

Naast de metalen ring worden tot maximaal 3 gekleurde plastic ringen aangebracht (in totaal maximaal 2 ringen aan iedere poot). De gebruikte kleuren zijn: lichtblauw, lichtgroen, rood, geel en oranje.

Om een zo hoog mogelijk rendement uit dit project te halen wordt U verzocht alle waarnemingen van gekleurringde Grote Gele Kwikstaarten nauwkeurig te noteren en door te geven aan onderstaand adres. Redeneer bij het aflezen van een geringde kwikstaart steeds vanuit de vogel zelf. Dus wat voor de vogel links is, is links! Let bij twee ringen om een poot ook op boven en onder en overtuig U zeer goed van de kleur! Belangrijk is verder om de exacte plaats, datum en eventuele andere zaken als bijvoorbeeld geslacht en gedrag door te geven.

Iedere inzender zal worden ingelicht over waar en wanneer de vogel werd geringd en eventuele eerdere aflezingen en lotgevallen.

Ten slotte wordt er met klem op gewezen de waarnemingen niet naar het Vogeltrekstation te sturen maar uitsluitend naar onderstaand adres! Overeengekomen is namelijk met het Vogeltrekstation dat Uw meldingen pas later via ondergetekenden worden doorgegeven.

Ran Schols & Frans Schepers, p/a Breitnerstraat 57,
6165 VN Geleen. Tel. 04490-52391

KLAPEKSTER IN LIMBURG

Het is al weer enkele jaren geleden dat werd geconstateerd dat de Klapekster als winter- en trekvogel in aantal was afgenomen (Bijlsma, 1986 en Peeters, 1984). Als voornaamste reden werd opgegeven dat de soort noordelijker is gaan overwinteren. Desondanks kan het aantal waargenomen exemplaren per jaar enorm variëren (Peeters, 1985). Hoe is het gesteld met de Limburgse populatie Klapeksters? Ganzevles et al (1985) geven als Limburgse status: "Doortrekker en wintergast in zeer klein tot klein aantal (1-50 exemplaren)". Om te bepalen wat de huidige status van de Klapekster in Limburg is, ben ik op zoek naar alle Klapeksterwaarnemingen vanaf 1970. Het gaat hier om zomer- en winterwaarnemingen. De waarnemingen liefst zo gedetailleerd mogelijk doorgegeven, bijvoorbeeld op kilometerhokbasis.

Klapeksters kunnen in de trek en winterperiode in geheel Limburg worden aangetroffen. De waarnemingen blijven echter meestal beperkt tot heidevelden en hoogveengebieden. In de jaren zeventig werden ook nog regelmatig overwinterende Klapeksters in het agrarisch kultuurlandschap vastgesteld. Door frequente gebiedstellingen in deze terreinen is het mogelijk een totaalbeeld te krijgen van de Limburgse (winter)populatie. Het ligt in het vooruitzicht om, mede in het kader van het BSP niet-broedvogels, in de winter van 1990/1991 een Klapeksterinventarisatie op touw te zetten. Te zijner tijd hoort u hier meer over. De waarnemingen dienen naar onderstaand adres gezonden te worden.

Literatuur:

Bijlsma R.G. 1986. Achteruitgang van de Klapekster (*Lanius excubitor*) als wintergast. *Limosa* 59: 94-96.

Ganzevles W. et al 1985: Vogels in Limburg. Publicatie Natuurh. Gen. Limburg: 5-15. Maastricht.

Peeters L. 1984. Verliest de Klapekster zijn status als wintergast in de Kempen? *Blauwe Klauwier* 10: 23.

Peeters L. 1985. Opvallende doortrek van Klapeksters in het najaar van 1984. *Roodborstapuit* 4: 131-133.

Ernest van Asseldonk, Schout Kellenerstraat 68,
6042 XH Roermond.

'LIMBURGSE VOGELS' MAAKT VLIEGENDE START!

De Werkgroep Limburgse Vogels is zeer verheugd te kunnen meedelen dat het idee om te starten met een provinciaal vogeltijdschrift een schot in de roos is geweest. Gelet op reeds ruim 330 abonnees in 1990 lijkt het tijdschrift duidelijk in een behoefte te voorzien. Het gratis proefnummer heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld.

Verheugend is tevens te constateren dat er ook tientallen vogelaars woonachtig buiten de provincie Limburg (zelfs ook enkele uit België en West-Duitsland) een abonnement hebben genomen. De Werkgroep Limburgse Vogels vindt dit uiteraard een goede zaak en streeft er naar de inhoud van het tijdschrift óók lezenswaardig te houden voor mensen buiten de provincie.

Overigens biedt de Werkgroep Limburgse Vogels haar excuses aan voor het te laat verschijnen van dit nummer. Vanwege technische problemen kon dit niet voorkomen worden. Wij zullen dit in de toekomst uiteraard trachten te voorkomen (Red.)

WENKEN EN RICHTLIJNEN VOOR AUTEURS

Omvang: maximaal 10 pagina's A4, regelafstand 1.5 (inclusief figuren en tabellen ed). Overschrijding is in sommige gevallen mogelijk. Hiertoe svp contact opnemen met de redactie.

Tekst: ruime linkermarge hanteren, nieuwe alinea's niet inspringen. Men wordt verzocht geen titels of kopjes te onderstrepen of geheel in hoofdletters in te typen.

Indien mogelijk tekst aanleveren op diskette. Dit hoeft pas te gebeuren bij het eindmanuscript! Liefst Word Perfect (PC/MS-DOS), indien afwijkend contact opnemen met redactie-secretaris.

Namen: Nederlandse vogelnamen beginnen met hoofdletters, bijv. Grote Bonte Specht. Plantenamen ed idem. Wetenschappelijke namen: alleen geslachtsnaam begint met hoofdletter, soortnamen en ondersoortnamen met kleine letter; bijv. Strix aluco, Anthus spinoletta littoralis. Wetenschappelijke namen onderstrepen.

Figuren: grafieken en andere tekeningen aanleveren in

Ondanks deze positieve ontwikkelingen mag, wat ons betreft, het aantal abonnees verder groeien. Ook hopen wij dat vele abonnees zich tot auteurs zullen ontpoppen en een bijdrage aan Limburgse Vogels willen leveren.

De Werkgroep Limburgse Vogels wil graag, mede namens de Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, op deze plaats de volgende instanties bedanken voor de onontbeerlijke financiële steun voor de uitgave van het proefnummer:

P.A.-Hens-Fonds te Nijmegen
Provinciaal Bestuur van Limburg te Maastricht
Anjerfonds te Maastricht

Werkgroep Limburgse Vogels

duidelijk zwart-wit, goede kwaliteit en voldoende groot formaat. Rekening houden met mogelijke verkleiningen. Onderschriften los bijvoegen.

Fotomateriaal: foto's liefst aanleveren in zwart-wit, goede kwaliteiten voldoende contrastrijk. Bij voorkeur afgedrukt op glanzend papier. Bij uitzondering kunnen ook dia's worden aangeleverd. Vermeld naam fotograaf. Onderschriften los bijvoegen. Fotomateriaal wordt geretourneerd.

Tabellen: los bijvoegen, dus niet in tekst verwerken. Onderschriften los bijvoegen.

Literatuurverwijzingen als volgt: Hens (1965), Cramp & Simmons (1985). Bij meer dan twee auteurs als volgt: Ganzevles et al (1985).

Literatuurlijst: alfabetische volgorde, inspringen.

Voorbeeld:

van Dijk A.J. & B.L.J. van Os 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.

Kwak R.G.M. & R. Meijer 1985. Interpretatie voor broedvogelinventarisaties met de territoriumkartering. Limosa 58: 97-108.

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 1, nr 1, maart 1990.

ARTIKELN

- 1 Het Paapje *Saxicola rubetra* als trekvogel in een deel van Zuid-Limburg. (Ran Schols)
- 8 Drainages rond de Grootte Peel: effecten op de avifauna. (Werkgroep Behoud de Peel)
- 16 De Buidelmees *Remiz pendulinus* in het zuidelijk Maasdal. (Karel Lemmens)
- 19 Gekraagde Roodstaart met zangafwijking te Belfeld. (Boena van Noorden)

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

- 22 Zearenden in Limburg. (Peter Verbeek)
- 23 Waarneming van Zwarte Ooievaar *Ciconia nigra* in Limburg. (Paul Evers)
- 24 Januariwaarneming van Boerenwaluw (*Hirundo rustica*) te Belfeld. (Peter Nijskens)
- 25 Koereiger te Roermond in september 1989. (Jan Boeren)

OPROEP EN MEDEDELINGEN

- 26 Het Bijzondere Soorten Project: niet broedvogels (BSP-NB). (Ernest van Asseldonk, Boena Van Noorden & Frans Schepers)
- 28 Waarnemingen van gekleuringde Grote Gele Kwikstaarten (Ran Schols & Frans Schepers)
- 28 Klapkster *Lanius excubitor* in Limburg. (Ernest van Asseldonk)